

Economisch - Statistische Berichten

44e JAARGANG - 9 DECEMBER 1959 - No. 2213

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

BAKSTEEN
Juwelier

HORLOGES

SIERADEN

TAFELZILVER

Sinds 1837 in het hart van Rotterdam

WESTEWAGENSTRAAT 70 — TELEFOON 110583

vacatures

Bij het

**INTERNATIONAAL
BELASTING DOCUMENTATIE BUREAU**
Herengracht 196 te Amsterdam

kan worden geplaatst een

JONG ECONOMOOF JURIST

om opgeleid te worden tot een functie, die o.m. behelst het samenstellen van rapporten, ook in vreemde talen, over buitenlandse belastingproblemen. Leeftijd niet boven 30 jaar.

Sollicitaties met uitvoerige gegevens en referenties worden ingewacht bij de directeur.

**EXAMENOPLEIDING HUGAS ELGERSMA
POTGIESER N.V.**

zoekt wegens uitbreiding staf

BEDRIJFSECONOOM

Behoorlijk aanvangssalaris; zeer goede promotiekansen; met 2 jaar opneming in pensioenfonds.

Sollicitaties — die vertrouwelijk zullen worden behandeld — inzenden aan Algemeen Secretariaat EHEP, Sweelinckplein 46, Den Haag.

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering

BETALEN, BEWAREN, BEHEREN

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: 0 10 52939. Administratie: 0 10 38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar; (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Bevolkingsgroei overtreft prognoses

De bevolkingsgroei van ons land overtreft vrijwel alle prognoses. De vorige eeuw was de groei 1,0 pCt. per jaar, thans 1,3 pCt.; in absolute cijfers: toen 30 à 40.000, thans 140.000. Alle prognoses — behalve die van Dr. C. A. Verrijn Stuart en van Dr. Methorst — tussen de beide wereldoorlogen waren veel te laag ¹⁾. In de, vaak zeer verfijnde, berekeningen werd steeds geconcludeerd tot een daling van het groeipercentage. In 1951 maakte het Centraal Bureau voor de Statistiek vier alternatieve prognoses. Als werkgemiddelde werd verondersteld dat de bevolking zou stijgen van 10,0 mln. in 1950 tot 11,2 mln. begin 1960. Ook deze prognose was degressief; zelfs de absolute toename per decade zou dalen.

De raming werd in 1954 met een honderdduizend mensen verhoogd ²⁾.

Begin 1959 schreef het C.B.S. dat het werkelijke verloop met het werkgemiddelde uit 1954 overeenstemt.

„Bij de confrontatie van het door het C.B.S. vooruit

berekende bevolkingsverloop voor de periode 1951-1981 met het werkelijke verloop over de periode 1951-1957 is gebleken dat het werkelijke verloop het meest overeenkomt met de berekende cijfers volgens het werkgemiddelde gecorrigeerd voor een emigratie-overschot van 20.000 personen per jaar. De werkelijke cijfers liggen voor 3 van de 7 jaren boven en voor 4 van de 7 jaren beneden de berekende. De afwijkingen zijn het grootst per 1 januari 1955 en 1 januari 1958, voor welke tijdstippen de werkelijke bevolking resp. 23.000 of 0,2% onder, en 37.000 of 0,4% boven de berekende bevolking ligt ³⁾. De werkelijkheid ligt thans echter dicht bij de hoogste prognose — het werkgemiddelde zonder emigratie-overschot.

Uit het staatje volgt, dat het hoge alternatief uit 1954 — het werkgemiddelde zonder emigratie-overschot —

¹⁾ „C.B.S.-berekeningen omtrent de toekomstige loop der Nederlandse bevolking, 1951”, blz. 15.

²⁾ Bij een netto-emigratie van 20.000 per jaar. „Herziene berekeningen omtrent de toekomstige loop der Nederlandse bevolking 1951-1981”.

³⁾ „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, 1ste kwartaal 1959, blz. 17.

benaderd wordt. Een tijdelijke factor is de repatriëring uit Indonesië, waardoor 1958 een accres toonde van 180.000. Doch ook in andere jaren is het accres, vooral dank zij de lage sterfte, bijzonder hoog, nl. ca. 140.000. De werkelijke stijging sinds 1953 — één miljoen in zeven jaar — is in overeenstemming met de hoge prognose. Volgen we deze tot 1980 dan bereiken we 14,1 miljoen. Dit betekent een 30 pCt. *snellere groei* tussen nu en straks dan de Commissie Westen des Lands, die 13,5 mln. raamt voor 1980, veronderstelt.

Ook dit hoge alternatief houdt een daling van het groeipercentage van 1,3 pCt. per jaar tot 1,0 pCt. in 1980 in. *Tot nu toe heeft echter de simpele extrapolatie op basis van een constant groeipercentage van Verrijn Stuart ⁴⁾ uit 1921 beter voldaan* dan de verfijnde methodes. Sinds 1870 is het groeipercentage zeer constant: het schommelt tussen 1,2 pCt. en 1,4 pCt. per jaar. Extrapoleren wij op

basis van 1,3 pCt. dan bereiken wij 14,8 mln. in 1980. De 20 mln. in het jaar 2000 ligt binnen ons bereik.

In 1910 schreef C. A. Verrijn Stuart: „En niet enkel met een blik op het verleden, ook met het oog op de toekomst blijkt de tegenwoordige bevolkingstoename abnormaal. Hield zij aan, dan zou zij de bevolking van ons land over 100 jaar op 24, over 200 jaar op 96, over 400 jaar reeds op 1.536 miljoen zielen, ongeveer evenveel als thans naar raming de geheele mensheid telt, brengen. Een zoodanige uitzetting van het bevolkingscijfer nu valt natuurlijk wel geheel buiten het gebied der mogelijkheden. De cijfers kunnen echter toch doen zien, dat inderdaad het tegenwoordig bevolkingsaccres buitensporig is” ⁵⁾.

's-Gravenhage.

W. DREES, Jr.

⁴⁾ Zie „De voorlopige uitkomsten der volkstelling” in „E.-S.B.” van 1 juni 1921.

⁵⁾ Interessante beschouwingen zijn recent gegeven door Ir. L. H. J. Angenot (Het westen des lands) in „De Economist” van september 1959; F. Kool (De alarmklok geluid) en Prof. Dr. J. P. Kruyt (naschrift) in „Socialisme en Democratie” van oktober 1959.

Totale bevolking (in duizenden)			
1 januari	Werkgemiddelde uit 1954 (20.000 emigratie-overschot)	Werkgemiddelde uit 1954 zonder emigratie-overschot	Werkelijkheid
1950	10.027	10.027	10.027
1953	10.452	10.494	10.436
1956	10.829	10.935	10.822
1959	11.173	11.351	11.278
1960	11.288	11.489	11.420 a)

a) Extrapolatie van mij. De stijging in de eerste negen maanden van 1959 was 106.000.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Bevolkingsgroei overtreft prognoses, door Dr. W. Drees Jr.	1051	Aantekening:	
Japan en India in de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder	1052	De wereldolieproductie	1063
Rond de spaargelden: concurrentiestrijd en/of overleg?, door Dr. J. M. E. M. A. Zonnenberg ..	1054	Boekbesprekingen:	
De verhouding mark/gulden sedert 1945, door J. G. M. van Griethuijsen	1058	Dr. J. Bosch: Sociaal-economische gevolgen van de automatie, bespr. door H. Reinoud	1065
Commerciële televisie; het initiatief der 43 dagbladen, door Drs. P. Gros	1061	J. C. Abbott: Marketing problems and improvement programs, bespr. door Prof. Dr. H. J. Frietema	1066
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	1067

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Japan en India in de Vereniging voor de Staathuishoudkunde

De zo statige Vereniging voor de Staathuishoudkunde — het laatste woord alleen al roept visicenen op van ganzeveer en perkament — met haar ontelbaar aantal jaarringen heeft voor 1959 haar jaarlijkse taak weer verricht. Zij heeft haar jaarvergadering gevierd met een drietal preadviezen¹⁾ over concurrentievraagstukken met betrekking tot landen met lage lonen, welke preadviezen werden besproken in een ochtendvergadering en een middagvergadering met panel²⁾. Tevreden met deze intellectuele hamstervoorraad kan zij weer de winterslaap ingaan.

Wie echter meent, dat het vaste ritme: preadviezen — winterslaap, preadviezen — winterslaap, zich voltrekt als de ademhaling van een rustige vereniging, levend op de lijfrente van een groot verleden, vergist zich. Aan de oude stam ontspruiten nog altijd nieuwe jonge loten, die een beeld geven van verandering en groei. Geen stormachtige revolutie, wel evolutie. Zo is sedert de laatste vergadering het secretariaat-fiscaat, dat twee generaties lang in handen van de „Verrijn Stuarts” lag, thans overgedragen aan Dr. Kessler. De benoeming van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart tot ere-voorzitter van de Vereniging vormde een waardige bekroning van bijna drie decennia diligente activiteit.

Een kennelijk permanent verschijnsel, dat typisch de veranderingen in de maatschappelijke structuur weerspiegelt, schijnt thans wel te zijn geworden dat zich onder de preadviseurs meestal één overheidsfunctionaris bevindt. De invloed van de Overheid op het economisch proces en de monopolisering van haar kennis is kennelijk thans zover voortgeschreden, dat men bij de bespreking van welk economisch vraagstuk ook het niet meer zonder een van haar deskundigen kan stellen.

Waar gebleken is, dat de Vereniging voor de Staathuishoudkunde in het verleden met de gevoeligheid van een seismograaf, schokken en veranderingen die zich in het maatschappelijk bestel voltrokken, via haar preadviezen wist te registreren; waar in menig geval zij zelfs met prospectische blik vooruit wist te lopen op belangrijke structuurveranderingen; waar bovendien blijkt, dat zij zich in haar interne structuur aan nieuwe omstandigheden weet aan te passen, zodat mét de introductie van de „snack-bar” en de „bebop” in ons volksleven en onze taal, Staathuishoudkunde haar „panel” kreeg, daar doet zich de vraag voor of de tijd niet rijp wordt geacht het volgende onder ogen te zien.

Vele economische vraagstukken hebben thans een internationaal economisch aspect gekregen; vele belangrijke problemen liggen zelfs uitsluitend op internationaal economisch gebied. Parallel met de toenemende dichtheid van het internationaal economisch verkeer en de toenemende vervlechting van de nationaal economische belangen loopt ook een intensivering van internationale contacten op wetenschappelijk niveau. Het komt mij voor, dat bij onder-

werpen met een sterk internationale inslag de discussie aanzienlijk aan betekenis en diepte kan winnen, indien op de een of andere wijze ook iets van de visie buiten de landsgrenzen in deze discussie kan penetreren. Tot nu hoorde men in de V.V.S. slechts de opinies levend binnen onze kleine natie, doch wij leven in een eeuw waarin steeds grotere brokken van onze nationale autonomie worden afgeknabbeld ter wille van een groter geheel van internationale belangen of ter wille van de goede relaties met coöpererende landen. Het is goed met deze veranderingen in ons nationale bestel rekening te houden.

Het is duidelijk, dat de concretisering van deze suggestie op technische moeilijkheden en misschien wel op principiële bezwaren stuit. Een panel-discussie in het Engels ten behoeve van één buitenlandse gast lijkt voorshands wel erg revolutionair, hoe internationaal wij soms nu reeds, al of niet con amore, moeten denken. Een (of meer) buitenlandse gastspreker(s) in de ochtendvergadering echter moet niet onrealiseerbaar zijn. Het vertalen van de preadviezen in het Engels, resp. het concipiëren van Engelse résumés dat hiervoor nodig zou zijn, zou vele nevenvoordelen hebben, uit een oogpunt van publiciteit en internationale meningsvorming. Wanneer ook deze laatste suggestie nog te ver zou gaan, of moeilijk realiseerbaar zou zijn, kan men aan samenwerking met onze Benelux-vrienden denken. Vele problemen moeten wij thans in gemeenschappelijk Benelux-overleg oplossen. Het gemeenschappelijk Benelux-economisch optreden van de Benelux-landen naar buiten heeft onze nationale autonomie in dit opzicht reeds lang tot een fictie gemaakt. Een Belgische (Vlaamse) stem in de panel-discussie zou, alleen al wat het taalgebruik betreft, tot het zo gewenste kaleidoscopische effect bijdragen. Moge in dit opzicht het bestuur eens nagaan, welke de consequenties zijn van de internationalisering van ons maatschappelijk bestel voor zijn beleid.

Na deze inleidende kanttekeningen over het wel en wee van de al-oude Vereniging kunnen thans nog enkele aantekeningen bij de vergadering van 28 november jl. worden gemaakt. Precies geformuleerd was de vraagstelling: „Economisch evenwicht tussen gebieden met ongelijk welvaartspeil, te behandelen aan de hand van de volgende vraag: Welk economisch beleid, inzonderheid ten aanzien van de handelspolitiek, dient te worden gevoerd in de betrekkingen tussen de westelijke wereld en de landen met lage lonen?”

Over bijna hetzelfde onderwerp werd 25 jaar geleden gediscussieerd aan de hand van preadviezen van de heren Th. Ligthart en Ir. D. de Jongh. Een actueel onderwerp? Zelfs hierover liepen de meningen uiteen.

Is de actualiteit zo brandend, dat de concurrentie van de landen met de lage lonen een ernstig en dreigend gevaar voor onze economie vormt? Neen!, schrijft Tinbergen (vrij vertaald): — Deze scherpe concurrentie is geen gevaar, doch een voordeel. Lage lonen die gecombineerd

¹⁾ Preadviezen van de hand van Prof. Dr. J. Tinbergen, Dr. G. A. Kohnstamm en Dr. G. H. J. Abeln.

²⁾ Voorzitter: Dr. G. van der Wal; Leden: Mr. P. A. Blaisse, Dr. W. T. Kroese; Drs. W. F. Kupers, J. W. T. E. Sikkes, Ir. H. Vos, Prof. Dr. J. Wemelsfelder.

worden met een hoge produktiviteit leveren lage prijzen. Wanneer deze lage prijzen zich in de exportsector voordoen kan een hoog exportniveau worden bereikt. Hoge export impliceert op lange termijn hoge import. Zo kan Japan (het woord Japan was niet van de lucht) weliswaar goedkoop textiel leveren, maar het produceert hiertegenover o.a. relatief duur chemicaliën die uit het buitenland worden geïmporteerd —.

Vanzelfsprekend schaarde de stem uit de importhandel (in de ochtendvergadering) zich ijlings achter deze visie, al goochelend met afbraakprijzen: wij kunnen voor f. 225 een Japanse naaimachine kopen, terwijl een equivalente Europese f. 400 kost; een Japanse camera van f. 80 staat tegenover een equivalente Europese van f. 300. Ook voor de lager gesalarieerden, aldus verpakte deze belanghebbende zijn visie in een fraai wikkel van sociale ethiek, zijn nu de meer luxe produkten beschikbaar, die vroeger slechts voor de welgestelden waren weggelegd.

Steun aan de visie van Tinbergen kon ook in de middagvergadering gemakkelijk worden gegeven van de zijde van hen die in het hoger onderwijs hun brood verdienen, zodat zonder schade voor eigen interesse de volgende macro-economische gedachte kon worden verdedigd:

— Grote import uit landen met lage lonen betekent eerst dan een effectief welvaartsverlies en dan nog op korte termijn, wanneer de voordelen van de ruilvoetverbetering kleiner zijn dan de nadelen, teweeg gebracht door de daling van het nationaal inkomen dat kan optreden door overstroming van onze markt met goedkope produkten. Welnu, de import uit „low wages countries” bedraagt een half procent van onze nationale produktie. Wanneer de nationale produktie met ca. 4 pCt. per jaar toeneemt zou eerst bij een toeneming van de import per jaar uit deze landen met meer dan 800 pCt. het nationaal inkomen kunnen dalen. Dit percentage is zo hoog, dat men door deze argumentatie uit het ongerijmde wel tot een zeer optimistische conclusie moet komen met betrekking tot het mogelijke potentiële gevaar van importen uit Japan c.s. voor onze welvaart. Sterker geformuleerd: Wij spreken over ficties —.

De ondernemersvisie op de genoemde vraagstelling was een geheel andere:

— Natuurlijk is er een ernstig en dreigend gevaar, schrijft Kohnstamm; kijk naar de overcapaciteit in de Japanse industrie van „man-made” vezels, die 20 - 40 pCt. bedraagt en een potentieel gevaar voor overproduktie inhoudt. Kijk naar het grote aantal vrouwen die tegen hongerlonen in de textielindustrie zijn tewerk gesteld. Geen enkel Europees land kan hier tegen op. Kijk naar het prijsbederf op onze markten, dat ontstaat omdat de Japanse ondernemers hun winst niet maximaliseren, maar in wurgende onderlinge concurrentie hun produkten op de wereldmarkt werpen —.

Ter verdere ondersteuning van deze argumentatie werd in de middagvergadering het zware geschut uit Twente in stelling gebracht:

— Macro-economen en importeurs hebben gemakkelijk praten. De Twentse textielindustrie praat in haar regelmatig contact met de Japanners minder gemakkelijk. Zij stuit op de meest duistere prijspraktijken die in een ondoordringelijk land als Japan kunnen worden toegepast en niet te traceren zijn. De Japanse textielindustrie wentelt de verliezen uit de lage exportprijzen op de Japanse consument af. Bovendien is Japan in een benarde situatie terecht gekomen. Rood-China verdringt Japan van de Oosterse

markten, zodat Japan wordt geforceerd tot scherpe concurrentie op de Westerse markten. Twente past er voor om onder de grafsteen te komen met de vriendelijke woorden: hier rust de Twentse textielindustrie; zij deed haar best —.

Wat is tegenover de genoemde om overheidsingrijpen vragende „linker”(!)-vleugel van de ondernemers en de liberalisme bepleitende rechter(!)-vleugel van Tinbergen, de visie van de overheid? Het blijkt in het preadvies van Abeln een wijs manoeuvreren tussen de Scylla van het Twentse bedrijfsleven en de Charybdis van het algemene belang. Laten wij, aldus Abeln, de problemen niet overdrijven. Japan heeft slechts een klein deel van de wereldexport in handen. Tegenover de totale potentiële wereldvraag kan dit geringe aanbod geen factor van betekenis vormen. Niettemin is voorzichtigheid geboden en zou liberalisatie slechts heel geleidelijk mogen worden doorgevoerd.

Negatieve maatregelen.

Parallel met de drie hierboven grof aangegeven visies op het vraagstuk lag ook de sympathie of antipathie voor afwerende maatregelen tegen importen uit landen met lage lonen. Prijsregelingen voor bijv. Japanse produkten kunnen weliswaar mitigerend werken, maar wanneer de Japanse winstmarge hierdoor wordt vergroot en Japan dus in nóg grotere omvang kan investeren en moderniseren, verscherpt dit de reeds bestaande onevenwichtigheid. Contingenten als antidotum tegen economische pijn waren favoriet bij de industrie; liefst aangevuld met maatregelen tegen prijsbederf. Door hun protectionistische werking konden zij stellig niet met de erepalm gaan strijken.

Hetzelfde gold voor de produktiesubsidies, hoewel zij een minder protectionistische invloed hebben dan meer directe maatregelen. Behalve uit het socialistische kamp kreeg het voorstel om tot importmonopolies te komen, desnoods aangevuld met monopolieheffingen, geen stemmen.

Duidelijker nog dan alle andere suggesties demonstreerde dit laatste voorstel, dat na (of naast) de Europese kolonijnen de Europese textielindustrie als derde sector in ons economische bestel naar een „agrarische” behandeling solliciteert, kennelijk onder de indruk van Bilderdijk's motto: „Geen klokgebrom uit holle dom roept 't welleskom in het grafgesteent”. Wie zullen zich straks verder achter de onder de vanen der overheidsbescherming voortschrijdende stoet aansluiten ....?

Positieve maatregelen.

Naarmate men in het vlak van de meer positieve benadering kwam werden de suggesties vager. Nadat Kohnstamm een beeldenstorm op de heilige vrijhandelsprincipes van het G.A.T.T. had ondernomen, bracht hij de vergadering de reformatie der zgn. meer-fasen-evenwichten. De handel tussen landen en gebieden zou moeten worden geregeld op basis van de fase van ontwikkeling waarin men zich zou bevinden. De regeling van de betrekkingen tussen hoog ontwikkelde landen onderling zou er dan geheel anders uitzien dan die tussen de hoger ontwikkelde en lager ontwikkelde gebieden.

Het bleef de vraag of dit nu de blijde boodschap was waarop Nederland en Europa wachten. De wereldeconomie zou uiteen vallen in blokken. Meer nog dan thans het geval is zouden de landen in de noodzakelijk vage criteria die voor de leer van de meer-fasen-evenwichten zouden moeten worden ontworpen naar eigen goeddunken kunnen lezen wat zij wenselijk zouden achten. Het zou een reformatie

De Minister van Financiën heeft aan de algemene spaarbanken de toezegging gedaan over eventuele toekomstige verhogingen van de inleggersrente bij de Rijkspostspaarbank overleg met deze spaarbanken te plegen. Gezien de thans heersende concurrentiestrijd om de spaargelden beziet schrijver in dit artikel of, en zo ja onder welke voorwaarden, het toegezegde overleg enig nut zal kunnen opleveren. Hiertoe gaat hij in op de in verschillend opzicht uiteenlopende positie van de betrokken instellingen. De conclusie van schrijver luidt, dat de concurrentiestrijd, in de eerste plaats voor de spaarders, op zichzelf niet ongevenst is, maar dat het aanbeveling verdient deze zodanig te voeren, dat bij alle betrokken partijen begrip ontstaat voor de meest juiste uitgangspunten die hierbij zijn in te nemen. Aan dit laatste zal via overleg kunnen worden tegemoet gekomen. Schrijver beantwoordt dus de vraag in nevenstaande titel met: concurrentiestrijd en overleg.

Rond de spaargelden: concurrentiestrijd en/of overleg?

Inleiding.

Blijkens de laatstverschenen „Statistiek der spaarbanken 1957”¹⁾ wordt ca. 40 pCt. van het saldo-tegoed bij de verschillende groepen spaarinstellingen ingenomen door de boerenleenbanken, bankspaarbanken en aanverwante instellingen, terwijl de resterende ca. 60 pCt. gelijkelijk zijn verdeeld over de zgn. algemene spaarbanken enerzijds en de Rijkspostspaarbank anderzijds.

Degene, die inzake de beide laatstgenoemde soorten spaarinstellingen onderscheidene recente publikaties vergelijkt met publikaties van oudere datum, moet het welhaast opvallen, dat thans van een zekere concurrentiesfeer, om niet te zeggen concurrentiestrijd, in dit deel van deze sector sprake is. In het verleden was dit toch wel anders. Zo komt bijv. in het gedenboek, uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan (1881-1931) van de Rijkspostspaarbank, de volgende passage voor (blz. 14):

„... werd afgekeurd, dat de Staat in concurrentie trad met particuliere instellingen. Uitdrukkelijk is door de regeering in verband daarmede verklaard, dat de Staat hier slechts aanvullend bedoelde op te treden, dat trouwens bij de behartiging van een ideële zaak als het sparen, waarbij het maken van winst niet wordt beoogd, bezwaarlijk van concurrentie kon worden gesproken”.

¹⁾ Zie „Maandstatistiek voor het financiewezen” van oktober 1958, blz. 366-377, uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

(vervolg van blz. 1053)

worden zonder het vaste Archimedische punt van de optimale wereldwijde arbeidsverdeling waarop de belijdenis van het G.A.T.T. berust. De zuivere en rechtlijnige geloofsleer van de optimale handel zou mogelijk vertroebelen tot een Babylonische spraakverwarring.

Een andere suggestie om particuliere investeringen in onderontwikkelde gebieden op te kweken en te stimuleren bleek wel met sympathie te worden gezien, doch voor hooggestemde optimistische verwachtingen bleek niet zo heel veel ruimte.

Tinbergen en Abeln wezen ten slotte nog eens op de mogelijkheid om tot een voorzichtige „planning” te komen

De bedrijfseconomische zijde van vorenstaande opvatting kon men dan ook bevestigd vinden in het weinig werk maken van het bedrijfsvergelijkend onderzoek. De reden hiervan werd destijds nl. gezocht „in het feit, dat de spaarbanken zich op een terrein bewogen, waarop zij over het algemeen weinig concurrentie hadden te duchten”²⁾. Het gevolg hiervan was dan ook „dat de spaarbanken in het algemeen in de mogelijkheid verkeerden om de inleggersrente naar eigen inzicht vast te stellen...”²⁾.

De publikaties uit de jongste tijd getuigen duidelijk van een andere sfeer, onverschillig of zij stammen uit de koker van de algemene spaarbanken dan wel uit die van de Rijkspostspaarbank. Zo moet Mr. Van der Bilt, voorzitter van de Nederlandse Spaarbankbond, in zijn rede op de 48ste Nederlandse spaarbankdag³⁾, erkennen, dat er instellingen zijn — weliswaar buiten de Spaarbankbond — „die spaargeld aantrekken om uit de belegging daarvan commerciële winst te maken” en die dus „dit geld als een handelswaar beschouwen”. Hoewel Mr. Van der Bilt vaststelt, dat „voor ons als sociale instellingen het begrip spaargeld te heilig is voor een dergelijke vergelijking”, is hij echter wel de mening toegedaan, dat de algemene

²⁾ Dr. J. R. A. Buning, „Vergelijkend bedrijfsonderzoek bij spaarbanken” in „Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken” van 31 juli en 31 augustus 1951.

³⁾ De tekst van deze rede is opgenomen in „Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken” van 31 mei 1959, blz. 113-120.

van de omvang en de richting van de investeringen die in de wereldeconomie plaatsvinden. Wij leven thans in een economische anarchie. Iedereen industrialiseert en produceert zonder rekening te houden met anderen. Moeilikheden kunnen daardoor niet uitblijven. Temeer zou een dergelijke planning wenselijk zijn, omdat in de internationale arbeidsverdeling zgn. „natuurlijke” voordelen in steeds mindere mate een rol gaan spelen en het element van het „toeval” bij de keuze van de vestigingsplaats steeds groter wordt. Waar nu het toeval een grotere rol gaat spelen kan het menselijk vernuft op rationele wijze orde scheppen.

Leende.

J. WEMELSFELDER.

spaarbanken „die niet het maken van winst tot doel hebben, slechts één richtlijn . . . hebben, nl. het sparen te bevorderen”. En: „nu van verschillende kanten aanlokkende percentages genoemd worden”, moet z.i. meer aandacht dan voorheen besteed worden aan de rentevergoeding en vooral aan de uitbreiding van het dienstbetoon (ruime openstelling van de kantoren, het vestigen van bijkantoren en een doelmatige inrichting van een en ander). Tot zover deze woordvoerder der algemene spaarbanken.

Daarentegen is een onvermengd commercieel geluid te beluisteren in een publikatie van de hand van Dr. G. Dommisse, onder-directeur van de Rijkspostspaarbank ⁴⁾. Na de spaarbank in haar commerciële functie te hebben gekenmerkt als collecterende handel, m.n. van het genre „opkopersbedrijf”, stelt hij „dat de inleggersrente zo hoog mogelijk moet worden gesteld, teneinde een zo groot mogelijke „aanzuiging” van spaargelden te verkrijgen”. De rentepolitiek der spaarbanken moet er z.i. dan ook op gericht zijn snel te reageren op veranderingen in de marge tussen kapitaalrente en spaarbankrente, daar zich anders het gevolg voordoet „van een onjuiste prijspolitiek, bekend onder de naam uitschakeling”. In dit verband wijst Dr. Dommisse dan ook op het optreden van andere instituten (handelsbanken) op het spaarbankterrein door vergroting van bestaande of opening van nieuwe spaarafdelingen. Dat het optreden van deze instituten effect sorteerde, wordt bevestigd door het Centraal Bureau voor de Statistiek. Dit bureau wijst er nl. op, dat de „tendentie tot ontsparing in 1957”, die over het algemeen moest worden geconstateerd, *niet* werd bevestigd door het verloop van de besparingen bij de spaarafdelingen van deze handelsbanken, waarvan de cijfers niet in de statistiek zijn verwerkt ⁵⁾.

Voorts komt de huidige concurrentiesfeer nog tot uiting in gezette reclamecampagnes van de Rijkspostspaarbank in de dagbladpers, waarbij terecht niet verzuimd wordt, naast het vermelden van het rentepercentage en het rentegevend maximum, te wijzen op het relatief ruime dienstbetoon. Daartegenover trekt het de aandacht, dat in verschillende jaarverslagen over 1958, afkomstig van algemene spaarbanken ⁶⁾, zekere bezwaren zijn geuit over de twee in korte tijd elkaar opvolgende renteverhogingen van de Rijkspostspaarbank, die zonder overleg met de algemene spaarbanken zijn tot stand gekomen. Bezwaren hierover (zomede over een daarna volgende verhoging van de rente voor jeugdspaarders, waartegen de algemene spaarbanken met nadruk stelling hadden genomen) voorgebracht door de algemene spaarbanken bij de Minister van Financiën hebben deze bewindsman de toezegging ontlokt, dat, wanneer in de toekomst de kwestie van verhoging van de inleggersrente opnieuw zou rijzen — een eventualiteit die hij overigens niet als actueel beschouwde — niet zou worden nagelaten daarover overleg met de algemene spaarbanken te plegen ⁷⁾.

Gezien de hierboven gesignaleerde feiten, welke toch kennelijk op een thans heersende concurrentiestrijd duiden, lijkt het niet overbodig eens te bezien of — en zo ja onder welke voorwaarden — het toegezegde overleg enig nut

⁴⁾ Zie zijn artikel „De rentepolitiek der spaarbanken” in „Economisch-Statistische Berichten” van 17 december 1958, blz. 990-992.

⁵⁾ Zie „Statistiek der Spaarbanken 1957” in „Maandstatistiek voor het financieewezen”, oktober 1958, blz. 366.

⁶⁾ Bijv. de jaarverslagen over 1958 van de Nutsspaarbanken te 's-Gravenhage en te Scheveningen.

⁷⁾ Zie jaarverslag Nederlandse Spaarbankbond over 1958, blz. 30-31.

zal kunnen opleveren. Het moet daarbij als een gelukkige omstandigheid worden beschouwd, dat de algemene spaarbanken — zij het om sociale redenen — met dezelfde intensiteit het sparen willen bevorderen als de concurrerende instellingen die zich op dit terrein bewegen, zij het dat bij deze laatste het commerciële beginsel min of meer onverbloemd tot Leitmotiv is gekozen. Van deze overeenstemming in doel, zij het onder verschillend uitgangspunt, gebruik makende, is het nuttig de vraag onder het oog te zien, in hoeverre elk der bij bedoeld overleg betrokken partijen in staat zal zijn dit zo juiste doel ook in de praktijk te dienen. Ter beantwoording van deze vraag zal het noodzakelijk zijn op de in verschillend opzicht uiteenlopende positie van de betrokken partijen nader in te gaan. Gedacht wordt hierbij aan de onderscheidene functies die men elkaar wil zien vervullen, aan de wellicht verschillende hoogte der kosten aan het vervullen van deze functies verbonden en aan eventuele verdere omstandigheden, die bij een en ander een rol zullen kunnen spelen.

Vooreerst zal een aantal gegevens ter kenschetsing van de positie van de algemene spaarbanken worden vermeld. Vervolgens zal ten deze relevant materiaal inzake de Rijkspostspaarbank worden gegeven. Uit de confrontatie van een en ander, uit een extern vergelijkend bedrijfsonderzoek dus, zal, mede gelet op het hierboven genoemde doel, ten slotte worden getracht te overzien of — en zo ja onder welke premissen — het in uitzicht gestelde overleg kans maakt, indien het actueel zou worden, tot resultaten te leiden.

De algemene spaarbanken.

De in noot 2 genoemde publikaties, die o.a. het interne bedrijfsvergelijkend onderzoek behandelen, kunnen hier tot uitgangspunt dienen. „Uitgebreid met externe vergelijkingen stellen zij de bedrijfsleider in de gelegenheid”, aldus de schrijver van deze publikaties, „om na te gaan in hoeverre de eigen onderneming op bepaalde belangrijke punten als kapitaalstructuur, kosten en winst, om ons tot de belangrijkste te beperken, vooruit is of achterblijft bij andere soortgelijke ondernemingen. . . .”

In dit verband is verder vermeldenswaard, dat de in de bovengenoemde publikaties voorkomende kostenanalyse, welke, voor zover wij weten, ook nu nog wordt gehanteerd, slechts onderscheid maakt tussen personele lasten, materiële lasten (onderverdeeld in die met betrekking tot het gebouw en die met betrekking tot het bedrijf), propagandakosten, afschrijvingen, rentelasten en belastingen. Aan toepassing en openbaarmaking van meer gedetailleerde kostenanalyses, waarbij met name bepaalde *kostenplaatsen* (c.q. kosten per afdeling, waarin bepaalde prestaties worden verricht) worden onderscheiden, is blijkbaar tot dusver nog niet de behoefte gevoeld. Zo zou het bijv. van belang kunnen zijn de kosten te weten van die afdelingen die zich met de gewone inleg- en terugbetalingsposten in hoofdzaak bezig houden. Aldus zou het bijv. mogelijk worden de kosten te kennen van dat deel van het bedrijf der algemene spaarbanken, dat vergelijkbaar is met de dienstuitvoering op de postkantoren ten behoeve van de Rijkspostspaarbank,

De thans voor de groep der algemene spaarbanken beschikbare gegevens zijn te vinden in de jaarlijks door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde „Statistiek der spaarbanken” en in de jaarverslagen van de Nederlandse Spaarbankbond. Gegevens afkomstig van 52 spaarbanken van de 250 bij genoemde Bond aangesloten spaarbanken, vertegenwoordigend 78 pCt. van het inleg-

gerstegoed van alle Bondsspaarbanken wijzen uit dat de administratiekosten ca. 0,74 pCt. van het inleggerstegoed over 1957 bedragen (ofwel $\frac{3}{4}$ cent per gulden inleggerstegoed). Omgeslagen over alle Bondsspaarbanken bedroegen deze kosten 0,63 pCt., waarbij de dagelijks geopende spaarbanken gemiddeld op 0,66 pCt. en de niet dagelijks geopende spaarbanken gemiddeld op 0,45 pCt. uitkomen⁸⁾.

Ten slotte zij nog een overzicht gegeven zowel van de door de algemene spaarbanken gekweekte en vergoede rente als van de netto-rentemarge (= bruto-winst der spaarbanken) en van het exploitatie-overschot (= netto-rentemarge minus onkostenpercentage) uitgedrukt in een percentage van het gemiddelde inleggerstegoed over de jaren 1954-1958:

TABEL 1.

Jaar	1		2		3		4		5		6	
	Gekweekte rente		Vergoede rente		Verschil 2-3 (= netto-rente)		Onkostenpercentage		Verschil 4-5 (= expl. overschot)			
	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100
1954	3,33	100	2,47	100	0,86	100	0,60	100	0,26	100		
1955	3,36	101	2,48	100,5	0,88	102	0,58	97	0,30	115		
1956	3,38	101,5	2,47	100	0,91	106	0,59	98	0,32	123		
1957	3,58	107,5	2,62	106	0,96	112	0,63	105	0,33	127		
1958	3,68	110,5	2,85	115,5	0,83	96,5	0,66 a)	110	0,17	65		

a) Dit cijfer is door ons geschat. De overige gegevens zijn ontleend aan de jaarverslagen van de Nederlandse Spaarbankbond over 1957 en 1958. Alle overige vermelde cijfers betreffende het jaar 1958 dienen als voorlopig te worden beschouwd (zie noot 1, blz. 12 van het betrokken jaarverslag). De in de tabel voorkomende indexcijfers zijn door ons berekend.

Uit deze tabel blijkt o.a. duidelijk, dat de met name in 1958 iets snellere stijging van de vergoede dan van de gekweekte rente, gevoegd bij de voortgezette stijging van het onkostenpercentage, het exploitatieoverschot en daarmee de mogelijkheid tot reservevorming sterk heeft beïnvloed. Het spreekt vanzelf, dat de algemene spaarbanken met hun inleggersrente en ander dienstbetoon niet verder kunnen gaan dan een verantwoorde bedrijfsvoering toelaat. Het lijkt alsof hier thans een zeker plafond vrijwel is bereikt.

De kwestie, welke nu allereerst is na te gaan, is of de Rijkspostspaarbank in deze over grotere mogelijkheden beschikt dan de algemene spaarbanken — of althans een deel daarvan — ter beschikking staan.

De Rijkspostspaarbank.

De in de jaarverslagen der Rijkspostspaarbank (R.P.S.) voorkomende exploitatierekeningen maken de volgende indeling der totale administratiekosten (exclusief de rente) mogelijk:

- lasten dienstuitvoering op de postkantoren;
- lasten vervoer dienststukken;
- overige administratieve kosten.

Ad a. De eerste post is te relateren aan het jaarlijkse aantal inleggingen en opnemingen benevens het jaarlijkse aantal nieuw geopende dan wel afbetaalde rekeningen. De beide laatste aantallen zijn in verhouding tot de beide eerstgenoemde aantallen zeer gering; zij maken er ten hoogste enkele procenten van uit. Weliswaar kost het openen, c.q. afbetalen van een spaarrekening stellig enige malen de hoeveelheid tijd van het doen en boeken van een inleg of van een terugbetaling, welke beide laatstgenoemde posten in tijdshoeveelheid aan elkaar gelijk zijn te stellen. Via tijdstudies kan de gemiddelde duur van elk dezer handelingen, dus ook de gemiddelde kosten hiervan, nauwkeurig worden bepaald. Gegevens hierover, die toch stellig wel zullen bestaan, zijn, voor zover ons bekend,

⁸⁾ Zie jaarverslag Nederlandse Spaarbankbond over 1958, blz. 21-22.

niet gepubliceerd. Schatten wij, bij gebreke van de resultaten van tijdstudies hieromtrent, de tijd van het openen dan wel opheffen van een spaarrekening drie maal zo lang als die van het administratief verwerken en effectueren van een inleg of een terugbetaling, dan komen wij over de jaren 1953 t/m 1958 tot een resultaat, zoals is weergegeven in tabel 2.

Het wil ons voorkomen, dat dit cijfermateriaal niet uitwijst, dat de postkantoren zich voor de door hen verleende kassiersdiensten een bedrag laten betalen, hetwelk de werkelijk hierdoor veroorzaakte kosten niet of bij lange niet zal dekken. Eerder achten wij het waarschijnlijk, dat een nauwkeurig onderzoek zou aantonen, dat deze kosten door de gevraagde vergoeding wel ten volle zijn

gedekt. Dit wil overigens natuurlijk niet zeggen, dat particuliere instellingen over een gelijk net van bijkantoren beschikkende, die alleen voor spaardoeleinden zouden worden benut, niet op veel hogere kosten zouden kunnen komen. Het is immers duidelijk dat de R.P.S., die in totaal aan de P.T.T. voor de diensten der 2.200 postkantoren ca. $3\frac{1}{4}$ mln. gulden per jaar betaalt of wel gemiddeld ca. f. 1.500 per postkantoor per jaar, hiermede belangrijk lagere kosten noteert dan de uitvoering van de in de vorige volzin geopperde onderstelling met zich zou brengen.

TABEL 2.

Jaar	In duizendtallen					In 1.000 gld.	In gld.
	1	2	3	4	5		
	Inleggingen en terugbetalingen	Geopende en afbetaalde rekeningen	Kolom 3 (maal 3)	Totaal kolom 2 plus kolom 4	Lasten dienstuitvoering postkantoren	Idem per handeling (kolom 6 gedeeld door kolom 5)	
1953	7.569	368	1.104	8.673	1.959	0,23	
1954	8.468	426	1.278	9.746	2.411	0,25	
1955	9.229	438	1.314	10.543	2.818	0,27	
1956	9.829	445	1.335	11.164	3.055	0,27	
1957	9.479	383	1.149	10.628	3.245	0,30	

Ad b. Wat betreft de tweede post, de lasten vervoer dienststukken van de R.P.S., onthult „Sparcommentaar” van mei/juni 1959 (blz. 64), dat het grootste deel van de kosten van het vervoer van dienststukken of wel het postvervoer — nl. f. 900.000 (op een totaal van f. 1,1 mln.) — „werd uitgegeven voor het in- en terugzenden van spaarbankboekjes voor rentebijinschrijving; zo werden er voor dit doel in 1958 bijna 2 miljoen spaarbankboekjes ingezonden...”. Dit betekent, dat per spaarbankboekje, dat éénmaal in- en éénmaal is teruggezonden, per jaar gemiddeld f. 0,45 aan postvervoerkosten is betaald, hetgeen toch de indruk geeft, dat de normale verzendkosten door dit bedrag wel zullen zijn gecompenseerd.

Ad c. De derde post, welke de kosten vormt van de R.P.S. zelve, geeft geen aanleiding tot commentaar, aan-

gezien op evidente wijze uit de exploitatierekeningen blijkt, dat uiteraard deze kosten worden gedekt. Kortom, het geheel overziende, moet wel tot de conclusie worden gekomen dat in de totale administratiekosten, welke over 1957 en 1958 ca. 0,56 à 0,60 pCt. van het inleggerstegoed (ruim ½ cent per gulden van het inleggerstegoed) bedroegen, geen cadeautjes van de P.T.T. aan de R.P.S. zijn vervat.

Ten slotte geven wij ook hier een overzicht analoog aan dat aan het slot der vorige paragraaf met betrekking tot de algemene spaarbanken verstrekt:

TABEL 3.

1 Jaar	2 Gekweekte rente		3 Vergoede rente		4 Verschil 2-3 (netto-rente)		5 Onkostenpercentage		6 Verschil 4-5 (= expl.oversch.)	
	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100	in pCt.	1954 = 100
1954	3,01	100	2,32	100	0,69	100	0,53	100	0,16	100
1955	3,07	102	2,35	101	0,72	104	0,55	104	0,17	106
1956	3,11	103	2,36	102	0,75	109	0,53	100	0,22	137,5
1957	3,36	111,5	2,42	104	0,94	136	0,56	106	0,38	237,5
1958	3,51	116,5	2,91	121	0,60	87	0,60	113	—	—

De in de onderste regel van bovenstaande tabel vermelde bedragen zijn door ons berekend aan de hand van gegevens over de R.P.S. voorkomende in het blad „Spaarcommentaar”, het voorlichtingsblad van de P.T.T.-R.P.S. (zie aflevering mei/juni 1959, blz. 63). Bij de hieruit blijkende sluitende exploitatie merkt de commentator in bedoeld blad, de heer C. Vis, nog het volgende op:

„Met andere woorden: de renteopbrengst van de belegging van het inleggerstegoed was gelijk aan de totale kosten, een voor een spaarbank in normale omstandigheden vrij gezonde situatie. Alleen al vanuit dat oogpunt bekeken kan de optrekking van het percentage der rentevergoeding aan de spaarders tot 3%, welke optrekking de grootste kostenstijging met zich bracht, redelijk worden genoemd”.

Er moet in dit verband o.i. wel op worden gewezen, dat in het algemeen enig exploitatie-overschot noodzakelijk wordt geacht ten behoeve van de versterking van de reserves. Deze opmerking is echter niet actueel voor de R.P.S., aangezien deze instelling over een zeer behoorlijke reserve beschikt. Rest ons nog te vermelden, dat de renteopbrengst van de bij de Rijkspostspaarbankwet 1954 voorgeschreven reserve ad 15 pCt. van het inleggerstegoed oorzaak was, dat er een exploitatie-overschot over 1958 was van f. 10,2 mln., hetwelk wél grotendeels aan het Rijk zal kunnen worden uitgekeerd.

Premissen voor een bevredigend overleg.

Zoals wij reeds in de inleidende paragraaf opmerkten, is het een gelukkige omstandigheid, dat omtrent het doel van de activiteit der spaarbanken, nl. een zo intens mogelijke bevordering van het sparen, zowel bij de algemene spaarbanken als bij de Rijkspostspaarbank, overeenstemming bestaat. Dit doel brengt met zich, gezien de onderscheidene hierbij betrokken instellingen, een zekere concurrentie of zelfs concurrentiestrijd rond de spaarders, rond hun spaargelden. Nu kan het daarbij nooit verkeerd zijn, indien de bij die concurrentiestrijd betrokken partijen een zo juist mogelijk begrip van elkaars positie en situatie verkrijgen.

In dit verband dient o.i. *allereerst* te worden belicht het punt of de positie van beide groepen spaarinstellingen in die zin uiteenloopt, dat het optreden van de een bijv. als aanvulling zou zijn bedoeld van het optreden van de ander. Het lijkt daarbij nuttig de aandacht er op te vestigen, dat de Rijkspostspaarbankwet 1954 geen bepaling bevat, waar-

uit voor de R.P.S. een dergelijk aanvullend optreden van de activiteit der algemene spaarbanken zou zijn af te leiden. Mocht dit argument vroeger terecht zijn gebruikt, onder de huidige wetgeving lijkt het, dat dit argument niet meer kan worden gesubstantieerd. Weliswaar kunnen wij niet overzien of de huidige Regering — die blijkens de Troonrede 1959 toch wat minder centralistisch lijkt te zijn dan vorige regeringen — de decentralisatie, die zij tot versterking van het Nederlandse democratische bestel gewenst acht, zodanig zal willen opvatten, dat hierbij ook aan gedecentraliseerde

sociale activiteiten als in het particuliere spaarwezen tot uiting komen, wordt gedacht. Aldus opgevat zou het nl. denkbaar zijn, dat wordt bevorderd, dat de R.P.S. zich wat meer op de achtergrond zou houden, m.n. daar waar plaatselijke spaarbanken en boerenleenbanken in een zeer voldoende spaargelegenheid voorzien en het spaardersbelang dus ten volle is gewaarborgd.

Een *tweede punt*, dat onder het oog moet worden gezien is het feit, dat het nationale spaargrootfiliaalbedrijf, hetwelk in samenwerking tussen P.T.T. en R.P.S. is tot stand gekomen, met prestaties en kosten zal kunnen werken, welke inderdaad een „scherp concurrerende” prijszetting mogelijk maken. Met dit laatste wordt hier dus bedoeld, dat de totale kosten (incl. de vergoede rente) ongeveer samenvallen met de gekweekte rente van de belegging van het inleggerstegoed. „Spaarcommentaar”, het voorlichtingsblad van de P.T.T.-R.P.S., acht dit, zoals wij reeds citeerden: „een voor een spaarbank in normale omstandigheden vrij gezonde situatie”.

Wij zouden bij dit citaat het volgende willen aantekenen. Bedoelen de woorden „vrij gezonde situatie” voor de kenschetsing van de huidige rentepolitiek der R.P.S. te zeggen, dat deze toch niet optimaal gezond is? En wat is dan een „optimaal gezond” rentebeleid? Vervolgens: wat zijn „normale omstandigheden” voor een spaarbank? Houdt dit laatste wellicht in, dat het gevoerde rentebeleid niet „vrij gezond” zou kunnen zijn voor andere dan normale omstandigheden? Wij stellen al deze vragen omdat het ons wil voorkomen, dat — afgezien van de mogelijkheid, die voor de R.P.S. wellicht bestaat om met haar kosten beneden die van tal van algemene spaarbanken te geraken — er enkele verdere omstandigheden zijn, die een versterking van de toch al sterke positie van de R.P.S. tegenover tal van algemene spaarbanken betekenen. Wij denken hierbij aan de — vergeleken met de meeste algemene spaarbanken — zeer sterke reservepositie van de R.P.S. en aan het bestaan van de staatsgarantie voor de bij de R.P.S. ingelegde gelden. Deze laatste geldt niet voor de bij de algemene spaarbanken ingelegde gelden. Men kan zich dus voorstellen, dat er in de kringen van de algemene spaarbanken stemmen zullen opgaan, die de staatsgarantie voor de bij de R.P.S. ingelegde gelden in de inleggersrente verdisconteerd willen zien. Zou dit bijv. kunnen worden geëffectueerd in deze zin, dat van de R.P.S. redelijkerwijze zou kunnen worden gevraagd, dat zij met haar

Schrijver geeft in dit artikel een overzicht van de ontwikkeling van de Westduitse mark ten opzichte van de gulden sedert 1945. Hieruit blijkt dat het verloop van de officiële koersverhouding mark/gulden eenvoudig is: tot 8 mei 1945: RM 100 = f. 75,36; van 8 mei 1945 tot 21 juni 1948 geen officiële koers; van 21 juni 1948 tot 21 september 1949 DM 100 = f. 79,59 en daarna DM 100 = f. 90,57. Het verloop van de in gulden uit te drukken waarde van oude marktegoeden daarentegen is gecompliceerder. In het kort kan worden gesteld, dat men deze waarde tot 3 maart 1951, toen de marktegoeden overdraagbaar werden, of in het geheel niet of slechts op basis van een zwarte koers kan benaderen. Daarna gold een vrije marktcoers, die zich bleef bewegen beneden de officiële koers. Eerst in 1954, toen per 1 april de „frei” en de „beschränkt konvertierbare DM-Konten” werden ingesteld en per 16 september de DM-Sperrguthaben werden afgeschaft, bereikte de vrije marktcoers het peil van de officiële koers.

De verhouding mark/gulden sedert 1945

Gedurende de gehele oorlogstijd is de koers rijksmark/gulden gehandhaafd op RM 100 = f. 75,36. Na de capitulatie van Duitsland was de toestand op monetair gebied daar chaotisch. De Reichsbank fungeerde niet langer als centrale bank; er bestond geen instelling, welke taak het was de monetaire ontwikkeling zoveel mogelijk onder controle te houden. Eerst per 1 maart 1948 werd voor de Engels-Amerikaanse zone overgegaan tot oprichting van de Bank Deutscher Länder; deze werd, bij de geldsanering van juni 1948, aangewezen als emissiebank voor geheel West-Duitsland, en bij de wet van 26 juli 1957 vervangen door de Deutsche Bundesbank.

De hoeveelheid RM-bankpapier in omloop werd eind 1946 getaxeerd op niet minder dan 70 mrd. De rijksmark boette sterk aan praktische betekenis als ruilmiddel in, terwijl de ruilhandel welig tierde. Er vond geen notering van de rijksmark plaats; tussen de rijksmark en vreemde valuta's viel geen enkele koersrelatie meer vast te stellen. Wel gaf het geallieerde opperbestuur in West-Duitsland gedurende korte tijd militaire marken uit op basis van 10 mark = 1 dollar, daarbij bepalende dat beide soorten marken een gelijke waarde hadden en beide wettig betaalmiddel waren, doch reeds in 1946 moesten deze „geallieerde marken” weer uit de circulatie worden genomen, mede omdat zij een sterk agio waren gaan doen.

Een basis ter bepaling van de toenmalige koersverhouding RM/gulden, die dan zou neerkomen op circa 26 cent per mark, kon in deze tijdelijke uitgifte niet worden gevonden. Zelfs het bepalen van een crossrate was uitgesloten. Immers, door de bezettende mogendheden werd in de handel met het buitenland een systeem van gedifferentieerde koersen toegepast met de dollar als rekeneenheid. De omrekeningskoers verschilde niet slechts al naar gelang van de bezettingszone, het Duitse „Land” van herkomst, de soort goederen en het tijdstip van de transactie, maar was bovendien verschillend voor de onderscheidene landen van bestemming der goederen¹⁾.

Het is duidelijk, dat bij ontbreken van een koers RM/gulden, ook niet aan te geven is, welke waarde kon worden toegekend aan een RM-banktegoed of een in RM luidende handels- of andere vordering van een Nederlander. Misschien zou in theorie de waarde daarvan achteraf bij benadering kunnen worden vastgesteld door deze af te leiden uit de waarde, die er na de Duitse geldzuivering, dus na de omzetting in een DM-tegoed resp. een DM-vordering aan kon worden toegekend, doch de waarde daarvan heeft ook nog lang sterk gevarieerd; zij was, zoals uit het volgende zal blijken, afhankelijk van diverse factoren.

¹⁾ Cf. Louis Bazin: „Les finances de 1939 à 1945”, II, L'Allemagne.

(vervolg van blz. 1057)

inleggersrente iets blijft beneden die, welke door de algemene spaarbanken normaliter wordt vergoed? Wellicht dat de Minister van Financiën onder het motto „voor wat hoort wat” deze factor bij het eventuele toekomstige overleg mee kan of wil laten wegen.

Met bovenstaande aantekeningen menen wij te kunnen volstaan. Ten besluite zouden wij willen vaststellen, dat de toezegging door de Minister van Financiën aan de algemene spaarbanken gedaan over eventuele toekomstige verhogingen van de inleggersrente bij de R.P.S. overleg te plegen met de algemene spaarbanken, ons van uitermate

groot belang lijkt, met name in de huidige tijd, waarin onmiskenbaar om de spaargelden wordt geconcurrereerd. Het wil ons voorkomen, dat deze concurrentiestrijd op zichzelf niet ongewenst is, in de eerste plaats voor de spaarders zelve. Aanbeveling verdient het wellicht deze tevens zodanig te voeren, dat bij alle betrokken partijen begrip ontstaat voor de meest juiste uitgangspunten die hierbij zijn in te nemen. Aan dit laatste zal via overleg kunnen worden tegemoetgekomen. De titelvraag van deze bijdrage zouden wij dus uiteindelijk als volgt willen beantwoorden: concurrentiestrijd en overleg.

¹⁾s-Gravenhage.

Dr. J. M. E. M. A. ZONNENBERG.

In juni 1948 werden door de Geallieerde Hoge Commissie drie geldzuiveringswetten uitgevaardigd, te weten het „Währungsgesetz“, het „Emissionsgesetz“ en het „Umstellungsgesetz“. Krachtens het „Währungsgesetz“ werd de rijksmark vervangen door de Deutsche Mark; deze werd met ingang van 21 juni 1948 het enige wettig betaalmiddel in West-Duitsland. Het „Emissionsgesetz“ verleende aan de Bank Deutscher Länder het uitsluitend recht tot het uitgeven van bankbiljetten, terwijl het „Umstellungsgesetz“ de wijze regelde, waarop RM-verplichtingen van Duitsers werden omgezet in DM-verplichtingen.

De officiële koers van de Deutsche Mark ten opzichte van de gulden was, tot de devaluaties van september 1949 ²⁾, DM 100 = f. 79,59, en nadien DM 100 = f. 90,57. Per 2 februari 1953 stelde het Internationale Monetaire Fonds de pariteit van de DM als volgt vast: 1 U.S. \$ = DM 4,20; 1 DM = 0,211588 gr. fijnzilver.

Ten aanzien van RM-tegoeden bij particuliere banken e.d. die, voor zover toekomende aan niet-deviezeningezetenen, steeds volstrekt geblokkeerd waren gebleven, bepaalde het „Umstellungsgesetz“ dat voor iedere RM 100 in de plaats trad DM 6,5 (West-Berlijn: RM 100 = DM 5). De blokkering van de aldus ontstane DM-tegoeden werd aanvankelijk in onverminderde mate bestendig, en dus bleef het vooralsnog uitgesloten de waarde daarvan in een niet-Duitse valuta aan te geven. Een vrije markt koers kon zich pas gaan vormen, toen op 3 maart 1951 de overdracht van „DM-Sperrguthaben“ in West-Duitsland werd veroorloofd en, wat Nederland betreft, De Nederlandsche Bank bij Algemene Vergunning dd. 28 maart 1951 aan ingezetenen, eigenaren van geblokkeerde DM-tegoeden, vrijheid verleende deze via een Nederlandse deviezenbank aan andere Nederlandse deviezeningezetenen over te dragen. Na 3 maart 1951 wordt in West-Duitsland aanvankelijk onderscheid gemaakt tussen „originair“ en „erworbene DM-Sperrguthaben“, waarbij de gebruiksmogelijkheden voor de eerste soort in het begin beperkter waren dan voor de tweede.

In 1950 waren al enkele gebruiksmogelijkheden geopend: buitenlanders was o.a. toegestaan hun geblokkeerde DM-tegoeden te gebruiken ter bestrijding van reis- en verblijfkosten in de Bondsrepubliek, voor de aankoop van grond en ter beurze genoteerde effecten, terwijl bij speciale vergunning het verwerven van niet in effecten belichaamde deelnemingen en het verstrekken van leningen kon worden toegestaan. De zwarte koers, die zich toen vormde, bewoog zich rond DM 100 = f. 40.

Ook na het overdraagbaar worden van de Sperrguthaben in 1951 bleef de vrije koers van de geblokkeerde DM voorspand nog aanzienlijk beneden de officiële. In 1951/1952 fluctueert deze ten opzichte van de gulden vrij sterk, en beweegt zich tussen de f. 0,52 en f. 0,75. Deze lage notering vindt haar verklaring niet alleen in de vooralsnog beperkte mogelijkheden van besteding, maar ook in de omstandigheid dat belegging in Duitse effecten toen nog weinig aantrekkelijk werd geacht, en in het feit dat noch de hoofdsommen noch de opbrengsten naar het buitenland konden worden getransfereerd. Eerst op 30 september 1953 verscheen een eerste „Runderlasz“ (89/53), waarbij onder bepaalde voorwaarden de transfer van zekere vermogens-

²⁾ Devaluatie van de DM met ruim 20 pCt., op 19 september 1949; de koers van de dollar wordt gebracht van DM 3,333 op DM 4,20. Devaluatie van de gulden, met ruim 30 pCt., op 22 september 1949; de koers van de dollar wordt gebracht van f. 2,653 op f. 3,80.

opbrengsten werd toegestaan. In de loop van hetzelfde jaar en van 1954 werden de bepalingen te dezer zake in betrekkelijk snel tempo verruimd.

Op 1 april 1954 volgde de instelling van de „frei konvertierbare DM-Konten“ en de „beschränkt konvertierbare DM-Konten“. Tevens werd toen bepaald dat saldi, die die zich per 31 maart 1954 op Sperr-DM-Konten bevonden, mochten worden overgeschreven op beperkt converteerbare DM-rekeningen, of via een akkoordrekening naar het buitenland getransfereerd. Ten slotte werden per 16 september 1954 de Sperr-DM-Konten opgeheven: de bij banken ten name van buitenlanders berustende saldi werden overgeschreven op „liberalisierte Kapitalkonten“ (Libka-Marken). Op deze rekeningen werden voortaan (praktisch) alle bedragen gestort, die vroeger op een Sperr-DM-Konto moesten worden geboekt.

De bestedingsmogelijkheden van de zgn. Libka-Marken waren al dadelijk vrij ruim; transfer van saldi naar akkoordlanden was toegestaan, voor zover de bepalingen terzake van het betrokken akkoordland zulks ook toelieten. De saldi waren voorts overdraagbaar. De koers van de Libka-Mark bewoog zich sedert september 1954 herhaaldelijk iets boven die van de DM. Dit vond zijn oorzaak met name hierin dat, terwijl vanuit Nederland geen effectenaankopen in West-Duitsland met betaling over de akkoordrekening mochten worden geëffectueerd, deze aankopen wel konden worden gedaan met Libka-Marken, en Duitse effecten een steeds grotere aantrekkelijkheid begonnen te krijgen.

De Nederlandsche Bank liet als regel geen transfers over de akkoordrekening ten laste van de Libka-rekeningen naar Nederland toe. Daar tegoeden op die rekeningen echter zonder verdere speciale vergunning van De Nederlandsche Bank via Nederlandse deviezenbanken aan andere Nederlandse deviezeningezetenen mochten worden verkocht, konden de Nederlandse eigenaren de tegenwaarde van zulke tegoeden toch op aannemelijke basis in gulden incasseren.

Met ingang van 1 juli 1958 werden de geliberaliseerde kapitaalrekeningen opgeheven ³⁾; de saldi konden, naar keuze van de rechthebbenden, worden overgeboekt op een „beschränkt“ of „frei-konvertierbare“ rekening, of aan hen worden getransfereerd. Maar ook aan deze twee soorten rekeningen was toen geen lang voortbestaan meer beschoren: met ingang van 29 december 1958 werd de Deutsche Mark vrij converteerbaar. De vrij converteerbare en de beperkt converteerbare rekeningen werden vanaf die datum „Ausländer-DM-Konten“. Saldi op die rekeningen werden, evenals DM-betaalmiddelen van buitenlandse eigenaren, converteerbaar in iedere buitenlandse valuta. De uiterste aan- en verkoopkoersen van de Deutsche Bundesbank werden voor de U.S. dollar bepaald op DM 4,17 en DM 4,23.

Terwijl, zoals hierboven al werd vermeld, RM-tegoeden bij particuliere banken krachtens het „Umstellungsgesetz“ werden omgezet in de verhouding RM 100 = DM 6,5, wordt in die wet ten aanzien van de overige RM-schulden van Duitsers onderscheid gemaakt tussen RM-schulden, die in het geheel niet worden omgezet, andere, waarbij de omzetting plaatsvindt op basis van RM 10 = DM 1, en weer andere waarbij dit geschiedt in de verhouding RM 1 =

³⁾ De aan- en verkoop van effecten en het verstrekken van leningen, tot 1 juli 1958 uitsluitend toegestaan met Libka-Marken, mocht na die datum slechts geschieden ten laste van vrij converteerbare DM-rekeningen of in vrij-converteerbare valuta's.

DM 1. Tot de eerste groep behoren o.a. de R.M.-verplichtingen van het voormalige Duitse Rijk, de N.S.D.A.P. en soortgelijke organisaties, de Reichsbahn, Reichspost en Reichsbank; tot de derde groep o.a. na 20 juni 1948 vervallende termijnen van in RM overeengekomen lonen en periodieke verplichtingen. De overige verplichtingen vallen onder de tweede groep ⁴⁾.

Een speciale positie werd oorspronkelijk toegekend aan onderdanen van de Verenigde Naties. Voor hen gold weliswaar de algemene regel voor de omzetting in de verhouding RM 10 = DM 1, maar zij konden daartegen protest aantekenen of op die basis betaling weigeren, betaling die overigens uitsluitend kon geschieden op een geblokkeerde rekening bij een bank in Duitsland. In januari 1951 vaardigde de Geallieerde Hoge Commissie met terugwerkende kracht tot 27 juni 1948 de Wet No. 46 uit, waarbij het principe van de omzetting op basis van RM 10 = DM 1 voor schulden aan onderdanen van de Verenigde Naties werd gehandhaafd, doch waarbij tevens werd bepaald dat de debiteur aansprakelijk bleef voor alle verplichtingen die een eindregeling met betrekking tot RM-vorderingen van onderdanen der Verenigde Naties hem zou opleggen.

De hierbedoelde eindregeling is vervat in het „Abkommen über deutsche Auslandsschulden” dd. 27 februari 1953, de zgn. Londense Schuldenovereenkomst, welke op 16 september 1953 voor de Bondrepubliek in werking trad ⁵⁾. Deze overeenkomst over buitenlandse schulden bevat namelijk ook enkele bepalingen t.a.v. merkenverplichtingen. Zo volgt bijv. uit art. 10 dat de voldoening van markenschulden geoorloofd bleef, ongeacht de vraag of de crediteur in een land woonde dat toegetreden was tot de Overeenkomst. Terzake van RM-schulden van het voormalige Duitse Rijk, de Reichsbahn en de Reichspost, die krachtens het „Umstellungsgesetz” niet in DM-schulden waren omgezet, is in Bijlage I van de Overeenkomst vastgelegd dat voor alle schuldencategorieën op dit gebied op korte termijn een regeling zal worden getroffen of met de vertegenwoordigers der buitenlandse crediteuren zal worden onderhandeld ⁶⁾.

De „eindregeling” betreft uitsluitend vorderingen en rechten uit het kapitaalverkeer, al dan niet in obligaties belichaamd, en komt hierop neer, dat slechts dan omzetting op basis van RM 1 = DM 1 plaatsvindt, als de oorspronkelijke vordering is uitgedrukt in hetzij RM met een goudclausule of een goudoptie, hetzij in Goldmark (GM), en bovendien aan de vordering een specifiek buitenlands karakter kan worden toegekend. Ten aanzien van obligaties is dit laatste het geval, indien uit de voorwaarden der lening blijkt, dat zij uitsluitend voor plaatsing of verhandeling in het buitenland bestemd waren, of blijkens hun inhoud uitsluitend in het buitenland betaalbaar waren.

Het specifiek buitenlands karakter van al dan niet door hypotheek gedekte leningen (andere dan obligatieleningen)

⁴⁾ De bepaling, dat aan crediteuren een verdere aanspraak op ten hoogste nogmaals 1 DM voor elke 10 RM zou kunnen worden toegekend, is ingetrokken bij art. 30 van het „Altsparger-gesetz”, dd. 14 juli 1953.

⁵⁾ Voor Nederland op 1 augustus 1958; voor Suriname op 3 maart 1959; voor Nieuw-Guinea op 10 juni 1959; voor de Nederlandse Antillen op 24 juni 1959 (Tractatenblad van het Kon. der Nederlanden, 1955 No. 15, 1958 No. 127, 1959 No. 18, 1959 No. 90).

⁶⁾ Cijfer 6 van Bijlage I. Uitvoering hieraan is, meer speciaal wat betreft in effecten belichaamde schulden, gegeven door het Allgemeines Kriegsfolgengesetz van 5 november 1957; voor andere vorderingen is deze wet voor buitenlandse crediteuren van weinig belang.

en kredieten wordt erkend, indien in de oorspronkelijke schriftelijke overeenkomst is vastgelegd ⁷⁾ dat de schuld in het buitenland betaalbaar is of terzake een buitenlands rechter bevoegd is of buitenlands recht van toepassing is, en bovendien, voor zover de schuld na 31 juli 1931 ⁸⁾ werd aangegaan, het equivalent destijds in buitenlandse valuta, in vrije RM ⁸⁾ of in goud beschikbaar is gesteld dan wel afkomstig was uit bepaalde soorten geblokkeerde RM-rekeningen.

De crediteuren, die geen onderdanen der Verenigde Naties behoeven te zijn, moeten voldoen aan het vereiste dat zij op het moment, waarop zij met hun debiteur tot een regeling wensen te komen, woonachtig zijn in of de nationaliteit bezitten van een land dat toegetreden is tot de Overeenkomst en, wat betreft het specifiek buitenlands karakter van de vordering, dat deze hun reeds toekwam op 1 januari 1945 en zij ook toen aan het hiervoor genoemde vereiste terzake van hun woonplaats of nationaliteit voldeden.

De omzetting van de hypotheek is geregeld in de 40ste „Durchführungsverordnung” bij het „Umstellungsgesetz”. In het eerste artikel daarvan wordt bepaald dat voor de omzetting van hypotheek de voorschriften van toepassing zijn, die gelden voor de omzetting van de vordering, waarvoor de hypotheek als zekerheid strekt. RM-hypotheek, strekkende tot zekerheid van gewone RM-vorderingen, worden derhalve als regel omgezet op basis van RM 10 = DM 1. Dient de hypotheek tot zekerheid van een in niet-Duitse valuta luidende vordering, dan vindt de omzetting plaats in de verhouding RM 1 = DM 1. Op deze basis werden oorspronkelijk ook RM-hypotheek omgezet, gevestigd ten behoeve van onderdanen der Verenigde Naties, en strekkende tot zekerheid voor vorderingen luidend in RM of een andere valuta. De desbetreffende bepaling is echter met terugwerkende kracht tot 21 juni 1948 gewijzigd in die zin, dat ook hier het specifiek buitenlands karakter voor de oorspronkelijke RM-vorderingen van essentieel belang is geworden.

Zoals uit het bovenstaande volgt, is het verloop van de officiële koersverhouding mark/gulden eenvoudig: tot 8 mei 1945: RM 100 = f. 75,36; van 8 mei 1945 tot 21 juni 1948 geen officiële koers; van 21 juni 1948 tot 21 september 1949 DM 100 = f. 79,59 en daarna DM 100 = f. 90,57. Daarentegen is het verloop van de in gulden uit te drukken waarde van oude marktgoeden gecompliceerder. In het kort kan worden gesteld, dan men deze waarde tot 3 maart 1951, toen de marktgoeden overdraagbaar werden, of in het geheel niet of slechts op basis van een zwarte koers kan benaderen. Daarna gold een vrije marktgoeds, die zich bleef bewegen beneden de officiële koers. Eerst in 1954, toen per 1 april de „frei” en de „beschränkt konvertierbare DM-Konten” werden ingesteld en per 16 september de DM-Sperrguthaben werden afgeschaft, bereikte de vrije marktgoeds het peil van de officiële koers.

Scheveningen.

J. G. M. VAN GRIETHUIJSEN.

⁷⁾ Volgens een uitspraak van de „Gemischte Kommission für das Abkommen über deutsche Auslandsschulden” te Koblenz dd. 7 november 1956 is het specifiek buitenlands karakter ook aanwezig, als in de overeenkomst de buitenlandse plaats van betaling niet uitdrukkelijk wordt genoemd, „sich aber sinngemäß aus den Vereinbarungen als solcher ergibt”.

⁸⁾ 31 juli 1931: begindatum van de „Devisenbewirtschaftung” in Duitsland. Toen ontstond het begrip „vrije rijksmark”, waaronder praktisch slechts zijn te verstaan rijksmarken door een buitenlander tegen betaling met vrije valuta in Duitsland verkregen.

In dit artikel wordt de achtergrond geschetst van de onlangs door 43 dagbladen ingediende concessie-aanvraag voor het verzorgen van reclametelevisie. Schrijver wijst erop, dat door samenwerking tussen deze dagbladen en de N.T.S. een situatie zou worden geschapen, waarin de N.T.S. — die zich aanvankelijk tegen televisiereclame had uitgesproken — nu ten behoeve van de 43 dagbladen de reclame-uitzendingen zou moeten gaan verzorgen. Z.i. zal genoemde samenwerking met een zekere terughoudendheid door het bedrijfsleven worden ontvangen, o.a. omdat hierbij een direct contact tussen adverteerders en programmamaatschappij ontbreekt. Door een samengaan van dagbladen en N.T.S. wordt de mogelijkheid om ooit te komen tot een concurrerende programmamaatschappij volgens schrijver voorgoed verijdeld. Voorts is schrijver beducht voor kartelvorming op het terrein van de publiciteit, in het geval de dagbladen en de kranten- en de televisiereclame zouden controleren. Ten slotte wijst schrijver erop, dat in de OTEM rekening wordt gehouden met de verschillende belangen en dat de weg naar samenbundeling door haar steeds is opgehouden.

Commerciële televisie

Het initiatief der 43 dagbladen

Een grote groep dagbladen, 43 in totaal en alle lid van de Vereniging de Nederlandse Dagblad Pers, heeft bij de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een concessie-aanvraag ingediend voor het verzorgen van de reclametelevisie. Dit initiatief, dat niet uit de lucht is komen vallen, verdient een nadere analyse.

Wat is de achtergrond van deze concessie-aanvraag en hoe wil deze groep de reclametelevisie realiseren? Om met het laatste te beginnen: de dagbladen wensen bepaald niet de verzorging van de programma's; wèl willen zij zich belasten met de exploitatie van de reclame in de televisie. In het communiqué, dat van deze aanvraag melding maakt, wordt gesteld, dat de exploitatie op zakelijke basis zal moeten geschieden en dat de dagbladen menen daarvoor de aangewezen groep te zijn, gezien het feit „dat de dagbladpers blijk heeft gegeven bij de commerciële exploitatie van de dagbladen het juiste evenwicht tussen de ook op haar in dit opzicht rustende taak en haar taak als vrije ondernemer te kennen. Bij de exploitatie van de reclame in de televisie zal dit van wezenlijk belang zijn”.

Men kan hierbij reeds terstond een vraagteken plaatsen. Immers, zijn het uitsluitend de dagbladen die het juiste evenwicht zullen weten te bewaren en zouden andere groepen geen blijk kunnen en willen geven van gelijk verantwoordelijkheidsgevoel? Voorts dient men niet te vergeten, dat televisiereclame nauwelijks enige gelijkenis vertoont met publiciteit via de pers. Televisiereclame vraagt een geheel andere benadering van de potentiële klant, omdat op het ogenblik, dat de reclame het publiek bereikt, die reclame exclusief bezit heeft genomen van het televisiescherm. Het doet er niet toe of de TV-reclame zeven of zestig seconden duurt, op het moment van uitzending is er geen concurrerende TV-reclame. Bovendien zal een wisselwerking bestaan tussen reclame en programma, want bij een bepaald programma zullen bepaalde reclameboodschappen wèl, andere niet op hun plaats zijn. Men kan de reclameverzorging dus nimmer los zien van de programmaverzorging, die, volgens het plan van de dagbladen, tot de uitsluitende verantwoordelijkheid behoort van de N.T.S., c.q. omroeporganisaties.

Verbond van tegenstanders.

De dagbladen/TV-exploitanten moeten dus in overleg treden met de NTS, een instantie die zich van begin af aan heeft verweerd, niet alleen tegen commerciële televisie, dus tegen de verlangens van de Onafhankelijke Televisie Exploitatie Maatschappij (OTEM), maar ook tegen elke vorm van reclame in de televisie. Terecht merkt Prof. Mr. L. G. A. Schlichting in zijn minderheidsnota op het rapport „Televisiebeleid en Reclame” van het Centrum voor Staatkundige Vorming (studiecentrum van de K.V.P.) op:

„dat bijna alle omroepen, die in de NTS verenigd zijn, zich op de meest krasse wijze tegen reclame in de televisie hebben uitgesproken en iedere reclame in de ether als cultuurvernietend hebben bestreden; dat het daarom ongerijmd zou zijn, en krenkend zowel voor deze omroepen als voor de reclamemakende handel en nijverheid, juist aan deze instantie een exclusieve taak op dit gebied toe te wijzen”.

De afweer tegen reclame in de televisie scheen absoluut met name de VARA heeft tegen de invoering daarvan het krachtigst stelling genomen. Onomwonden verwierp zij in haar rapport „Commerciële televisie in Nederland — ja of neen?” ook de inpassing van de reclame in het NTS-programma, toen zij schreef:

„Ook een beperkte toelating van reclame onder auspiciën van de NTS betekent het gevaar van ongewenste invloed op het tv-budget. De adverteerders zullen deze mogelijkheid slechts willen benutten tegen een betrekkelijk laag tarief, waardoor tegenover het verwachte gevaar van beïnvloeding maar een betrekkelijk gering bedrag aan extra-inkomsten zou staan”.

Na het regeringsbesluit van 5 juni jl., waarmee in beginsel tot invoering van reclame in de televisie werd besloten, veranderde de mening van Hilversum als een blad aan een boom. Deze principiële koerswijziging deed de voorzitter van de Jaarbeurs bij de opening van de najaarsbeurs 1959 opmerken, dat, wil men het optimale profijt trekken uit de commerciële televisie, dit voor het bedrijfsleven betekent, dat:

„de omroeporganisatie volledig van de noodzaak van reclametelevisie overtuigd dient te zijn. Weliswaar ziet men de omroep in Nederland tegen de commerciële televisie nu bonne mine

maken, maar erg overtuigend klinken de ouvertures de adverteerders niet in de oren. Het bedrijfsleven gaat het er juist om, dat het de garantie krijgt, dat de reclame in het televisiespel de juiste plaats wordt toegemeten”.

Een samenwerking tussen de verenigde 43 dagbladen en de NTS kan dus niet anders dan met terughoudendheid door het bedrijfsleven worden ontvangen. Diezelfde terughoudendheid zou men ook kunnen opmaken uit het perscommuniqué van de Bond van Adverteerders van 1 mei jl. Hierin wordt gesproken van het elkaar ontmoeten op gelijkwaardig niveau van adverteerders en programmamaatschappij, waarbij een sfeer dient te worden geschapen, zoals men die kent in de normale relaties tussen afnemer en leverancier; de programmamaatschappij dient derhalve begrip te hebben voor deze desiderata. Van een contact met een programmamaatschappij zou, wat de adverteerder betreft, geen sprake zijn, want tussen de programmamaatschappij (NTS) en de adverteerder schuift zich als het ware de groep dagbladen, die niet veel meer kan worden dan de commerciële dienst van de NTS.

Kartelvorming.

Ondanks het bovenstaande kan men begrip hebben voor het standpunt als totaliteit en voor de wens, dat een groep daaruit bij de verwezenlijking van de commerciële televisie op enigerlei wijze daarop invloed wil uitoefenen. Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Vereniging de Nederlandse Dagblad Pers heeft de voorzitter, Drs. W. van Norden, duidelijk gesteld, dat de dagbladen eigenlijk niets moeten hebben van publiciteit in de televisie, omdat dit de dagbladreclame zal schaden. Hij stelde evenwel ook: „Het scheppen van een reclamemedium dat direct of indirect wordt gesubsidieerd of dat een monopolioide positie verkrijgt, achten wij strijdig met de houding, die tegenover de pers behoort te worden ingenomen”, maar de dagbladen moeten er bij betrokken worden om toe te zien, dat de exploitatie geschiedt op een „faire en zakelijke wijze”.

Het is moeilijk de stap van de 43 dagbladen in overeenstemming te brengen met de belangen van de N.D.P. als geheel, omdat dit initiatief juist neigt naar een medium, dat direct of indirect wordt gesubsidieerd, terwijl bovendien de noodzakelijke „lage” tarieven waarover in het VARA-rapport wordt gesproken niet in overeenstemming zijn met een zakelijke en faire exploitatie. Niet zakelijk, omdat uit de opbrengsten van de reclameboodschappen niet het gehele apparaat moet worden gefinancierd en de TV-advertentietarieven niet-commercieel tot stand komen. Niet fair, omdat de dagbladen dan juist in een veel moeilijker concurrentiepositie zouden komen. Immers, tegenover de (te) lage niet-economisch gecalculerde TV-tarieven staan de wel economisch vastgestelde dagblad-advertentietarieven.

Een samengaan van dagbladen en NTS heeft evenwel nog een tweetal aspecten, die vermelding verdienen. In de eerste plaats zou dit betekenen, dat de mogelijkheid om ooit te komen tot een concurrerende programmamaatschappij voorged wordt verijdeld. Het is moeilijk denkbaar, dat Nederland later toch nog aansluiting zal vinden bij de ontwikkeling in het buitenland, waar met name in Duitsland het Engelse voorbeeld, nl. om te komen tot een tweede onafhankelijk en commercieel televisienet, in de artikelen 21 t/m 25 van het nieuwe ontwerp Omroepwet is neergelegd.

Veel belangrijker schijnt ons evenwel een monopolievorming in de economische sfeer. Immers, de adverteerders

zien zich bij de krantenpubliciteit gesteld tegenover de dagbladdirecties. Stel, dat de dagbladdirecties het ook voor het zeggen zouden hebben bij de televisiereclame, dan impliceert dit een kartelvorming op het terrein van de publiciteit, waar de dagbladen en de kranten- en de televisiereclame controleren. Het is moeilijk aan te nemen, dat de adverteerders hun voorkeur zullen uitspreken voor een dergelijke ontwikkeling. Ook op het terrein van de publiciteit lijkt ons een gezonde en faire concurrentie verkiezlijker.

Samenbundeling.

De dagbladen staan verdeeld tegenover de reclametelevisie. Wij noemden reeds de opvatting van de N.D.P.; verder is daar nu de groep van 43 dagbladen, terwijl vijf landelijke dagbladen (N.R.C., Algemeen Handelsblad, de Telegraaf, de Volkskrant en het Parool) zich bij de oprichting aansloten bij de Onafhankelijke Televisie Exploitatie Maatschappij. In deze maatschappij, met 29 oprichters, zijn de dagbladen vertegenwoordigd, maar maken met hun vijven een minderheid uit. De belangen van de dagbladen zullen dus nimmer overheersen, doch wel zal de stem van het krantenbedrijf worden gehoord, zoals ook de stem van het filmbedrijf wordt gehoord, zonder dat de film het er voor het zeggen zal hebben. In deze „balance of power” zullen de belangen elkaar in evenwicht houden. Met elkaars inzichten zal rekening worden gehouden en het natuurlijke evenwicht zal de juiste koers uitzetten.

In de OTEM is het cog gericht op een zodanige televisieverzorging, dat de reclame de belangstelling en de zorg krijgt die zij redelijkerwijs mag eisen, maar waarbij het uitzenden van programma's een wezenlijk deel is van haar activiteiten. Langs de weg der 43 dagbladen zal men niet kunnen komen tot een tweede programma, dat zichzelf zal kunnen bedruipen; men zal zich tevreden moeten stellen met het inpassen van reclameboodschappen in het bestaande uitzendschema, zonder dat de kijkers ooit een werkelijk concurrerend programma zal kunnen worden aangeboden.

Het is in dit verband interessant te wijzen op een polemiek tussen het Algemeen Handelsblad, behorende tot de oprichters van de OTEM en het Utrechts Nieuwsblad, één der 43 dagbladen. Het Algemeen Handelsblad schreef op 31 oktober nl., dat

„opportunistische motieven niet te zwaar dienen te worden gewogen, wanneer het er om gaat zou de eenheid in de gelederen der dagbladpers te herstellen. Zeker niet wanneer dit mede zou kunnen leiden tot gezondmaking van een televisiebestel, dat naar de mening van zeer velen danig verziekt is”.

Het Utrechts Nieuwsblad van 3 november ging op de uitdaging in en stelde het Amsterdamse blad twee vragen, nl. in de eerste plaats of de OTEM bereid zou zijn geweest oprichtersaandelen te verstrekken aan alle Nederlandse dagbladen, die dit wensten, en ten tweede of het Algemeen Handelsblad de belangen van de dagbladen bij een gezonde ontwikkeling van de reclametelevisie het beste vertegenwoordigd acht door een minderheidspositie in een groot-scheepse onderneming, die grote kapitalen gaat eisen, welke rendabel gemaakt zullen moeten worden in de reclamesector. Het Algemeen Handelsblad op zijn beurt antwoordde op 20 november — hoewel de eerste vraag eerder gericht diende te worden tot de OTEM dan tot het Amsterdamse blad — als volgt:

„Dat neemt niet weg, dat wij in antwoord op deze vraag in herinnering zouden willen brengen, dat de directie van het Utrechts Nieuwsblad op 4 december 1958 aanwezig is geweest

in een vergadering waarin aan de totaliteit van tot de OTEM behorende en van alsnog tot de OTEM toe te treden dagblad-ondernemingen een beperkt aantal oprichtersaandelen in het uitzicht werd gesteld. Deze beperking was vanzelfsprekend, omdat nu eenmaal het aantal oprichtersaandelen van de OTEM geringer is dan het tal der leden van de Groep 43, en bovendien van deze oprichtersaandelen het merendeel reeds was uitgegeven".

De weg naar samenbundeling is dus steeds opengehouden en zelfs een dagbladcombinatie, nl. de Verenigde Noordhollandse Dagbladen, die mede tot de Groep 43 behoort, is van oordeel, dat deze weg moet worden ingeslagen. Het dagblad Kennemerland schreef op 21 november, en daarmee gaf ze tevens een antwoord op de tweede door het Utrechts Nieuwsblad gestelde vraag:

„Inderdaad zijn dagbladen van nature de aangewezen organen om de commerciële tv te beheren of althans daarin een belangrijk aandeel te hebben. Maar dan moet men ook de consequenties aanvaarden en een volledige commerciële televisie-exploitatie op zich nemen. Een contact tussen de 43 en de Otem zou dit mogelijk maken. De Otem zou dan meer dan voorheen gezag krijgen. Trouwens het is geen toeval, dat vijf van de grootste Nederlandse dagbladen tot de oprichters van de Otem behoren.....

Bij de beantwoording van de vraag, wie de commerciële tv moet exploiteren, zal rekening gehouden moeten worden met de verschillende belangen. Belangen van degenen die het geld zullen moeten offeren (de adverteerders), van hen die er schade van zullen ondervinden (dagbladen), maar zeker niet minder met de belangen van de ..... kijkers. En zij hebben er recht op, dat het geld, dat bij reclame-televisie binnenkomt, ook wordt aangewend voor meer en betere tv-programma's.

Naast de bestaande omroepverenigingen is er plaats voor een onafhankelijke televisie-exploitatiemaatschappij, die niet gefinancierd wordt uit de kijkgelden, maar uit de reclame-opbrengsten. Willen de 43 dagbladen dan ook kans maken op een concessie, dan zullen zij zich bereid moeten tonen programma's te verzorgen. Of zij zullen daarvoor contact moeten zoeken met de Otem, wat ons in dit geval de meest geschikte en de meest wenselijke oplossing lijkt".

Dat de televisiereclame tot een geaccepteerde, een niet gewenste noodzakelijkheid wordt in een verbond van tegenstanders is moeilijk meer aan te nemen, want hetgeen de bewindslieden schreven in de Memorie van Toelichting op het Ontwerp Wijziging van de Wet op het Kijkgeld geeft de indruk, dat de televisiereclame in het Nederlandse televisiebestel een belangrijke plaats zal gaan innemen. Immers, de uitbreiding van de Hilversumse zendtijd en de financiering daarvan moet los worden gezien van de invoering van commerciële televisie. De Regering stelt zich nl. op het standpunt, „dat de reclametelevisie zich zelf dient te bedruipen, zodat bij het berekenen van de kosten de reclametelevisie buiten beschouwing kan worden gelaten".

Het is evenwel een gelukkige omstandigheid, dat aan de Staatssecretaris van O., K. en W., Mr. IJ. Scholten, niet alleen de zorg voor de televisie is toevertrouwd, maar dat ook de pers in de meest uitgebreide zin onder diens verantwoordelijkheid valt, hetgeen, naar wij menen, een evenwichtige behartiging van alle belangen zal verzekeren.

's-Gravenhage.

Drs. P. GROS.

AANTEKENING

De wereldolieproductie

In 1958 bereikte de olieproductie in de vrije wereld een nieuw record, nl. 776 mln. ton, hetgeen 6 mln. ton meer is dan in 1957, dit ondanks een terugslag in de productie in het begin van 1958. De productie van het westelijk halfrond (Noord- en Zuid-Amerika) was weliswaar 33 mln. ton lager dan in 1957, doch dit werd overgecompenseerd door een toename van 37 mln. ton in het Midden-Oosten. In 1958 kwam de productie in de Sahara op gang, terwijl die van de Sowjet-Unie met 15,5 mln. ton steeg. De hervatting van de economische expansie in vele landen der vrije wereld vond in het eerste halfjaar 1959 haar weerslag in een hogere wereldproductie van ruwe olie: ca. 10 pCt. hoger dan in het overeenkomstige tijdvak van 1958. Voor de periode juli-december 1959 wordt een productie verwacht die, herleid op jaarbasis, 1 mrd. ton zal bedragen, aldus „Petroleum Press Service" van januari en augustus 1959 waaraan de in deze aantekening vermelde gegevens zijn ontleend.

De toename van de olieproductie in de vrije wereld bedroeg in 1958 slechts 1 pCt., vergeleken met een gemiddelde jaarlijkse toename van ongeveer 7 pCt. sinds het einde van de tweede wereldoorlog. Alleen in 1949 vertoonde de productie een lichte daling. Stond de productie in maart 1957 in de Verenigde Staten op het record-niveau van meer dan 7,7 mln. vaten per dag, gedurende de periode maart-mei 1958 bedroeg deze nog slechts 6 à 6,2 mln. vaten. Later nam de productie weer toe en varieerde tussen 6,7 en 7 mln. vaten per dag in de maanden augustus-december. Al met al was de Amerikaanse pro-

ductie in 1958 25 mln. ton lager dan in 1957. Gedurende de afgelopen maanden bedroeg de Amerikaanse productie ongeveer 7 mln. vaten per dag; voor de maanden oktober t/m december 1959 wordt een dagproductie van 7,4 mln. vaten verwacht. Wordt deze prognose bewaarheid dan zal de jaarproductie voor 1959, evenals in 1957, weer ca. 353 mln. ton bedragen. Een vrij sterke daling vertoonde de Canadese productie, nl. met 11 pCt., daar zowel de binnenlandse vraag als de export naar de Westkust der Verenigde Staten terugliep. De productie herstelde zich echter in het eerste halfjaar 1959, dankzij de hervatting van de economische expansie en het herstel van de vrije uitvoer van olie naar de Verenigde Staten.

De Venezolaanse productie heeft eveneens invloed ondervonden van de verminderde bedrijvigheid in de Verenigde Staten. Hierdoor daalde de productie in dit tweede olieproducerende land der vrije wereld met 7 mln. ton, of met 5 pCt. t.o.v. 1957. Het jaar 1957 was voor Venezuela echter een uitermate gunstig jaar, daar dit land begin 1957 een zeer belangrijke bijdrage leverde tot de bestrijding van het olietekort ontstaan door de Suez-crisis. De productie in het eerste semester van 1959 lag 8 mln. ton hoger dan in de overeenkomstige periode van 1958, doch was slechts 1,5 mln. ton hoger dan in de vroegere recordperiode januari-juni 1957, toen de Suez-crisis een zeer scherpe produktietop veroorzaakte. In de overige Zuid- en Middenamerikaanse olieproducerende landen viel een lichte toename van de productie te constateren, waarbij vooral de Braziliaanse productie een aanzienlijke

Geschatte wereldolieproductie a)

(in miljoenen metrieke tonnen)

	1957	1958	pCt. van de wereldproductie		Toe- resp. afnem. 1958 in pCt. t.o.v. 1957	1e halfjaar 1959	Toe- resp. afnem. 1e h.j. 1959 t.o.v. 1e h.j. 1958 in pCt.
			1957	1958			
Noord-Amerika	378	349	42,8	38,7	— 7,5	184	9,1
w.o. Verenigde Staten	353	328	40,0	36,3	— 7,2	172	9,0
Canada	24	22	2,8	2,4	— 11,3	12	10,5
Latijns-Amerika	179	175	20,3	19,2	— 2,6	95	12,7
w.o. Venezuela	145	138	16,5	15,2	— 5,0	75	12,3
Colombia	6	7	0,7	0,7	1,9	4	12,7
Trinidad	5	5	0,6	0,6	4,0	3	8,2
Mexico	12	13	1,4	1,5	6,1	7	11,1
Argentinië	5	5	0,5	0,5	7,9	3	25,3
Midden-Oosten	178	215	20,2	23,7	20,7	113	10,0
w.o. Kuwait	57	70	6,5	7,7	22,4	35	2,8
Saoedi-Arabië	49	50	5,6	5,6	2,9	26	8,3
Perzië	36	41	4,0	4,5	15,2	22	12,0
Irak	22	36	2,5	4,0	63,6	20	21,9
Qatar	7	8	0,7	0,9	21,4	4	2,2
Verre Oosten	23	24	2,6	2,6	4,0	12	7,9
w.o. Indonesië	15	17	1,7	1,9	8,6	9	9,0
Brits-Borneo	6	5	0,6	0,6	— 8,8	3	5,2
Nieuw-Guinea	0,3	0,3	0,03	0,03	— 9,1	0,13	18,8
West-Europa	12	12	1,3	1,4	4,0	6	7,2
w.o. Duitsland	4,0	4,4	0,45	0,49	11,6	2,5	15,8
Oostenrijk	3,2	2,9	0,36	0,31	— 10,6	1,2	14,5
Nederland	1,5	1,6	0,17	0,17	1,8	0,9	17,0
Italië	1,3	1,5	0,14	0,16	19,0	0,8	11,4
Frankrijk	1,4	1,4	0,16	0,15	— 1,0	0,7	9,4
Afrika (excl. Egypte)	0,3	1,4	0,03	0,2	402,1	1	56,9
Gabon	0,2	0,5	0,02	0,06	289,2	0,4	73,1
Sahara	—	0,4	—	0,05	—	0,3	83,3
Vrije wereld	770	776	87,2	85,7	0,8	411	10,2
Westelijk halfmond	557	524	63,1	57,8	— 5,9	279	10,3
Oostelijk halfmond	213	252	24,1	27,9	18,4	132	9,9
Oost-Europa en China	113	129	12,8	14,3	14,7	70	13,8
w.o. Sowjet-Unie	98	114	11,2	12,5	15,5	62	14,0
Roemenië	11	12	1,3	1,3	2,8	6	5,4
Hongarije	0,7	0,8	0,08	0,09	24,6	0,4	15,2
China b)	1,5	2,2	0,16	0,24	50,7	1,5	50,0
Wereldtotaal	882	905	100,0	100,0	2,6	481	10,7

a) De percentages zijn berekend op basis van de niet-afgeronde hoeveelheden.

b) Inclusief olie bereid uit leisteen en steenkool.

stijging vertoonde door de ontginning der Bahia-velden. In 1957 en 1958 bedroeg de Braziliaanse produktie resp. 1,3 en 2,4 mln. ton. In de meeste Latijns Amerikaanse landen is de produktie het afgelopen halfjaar gestegen.

In het Midden-Oosten ging de stijging der produktie gestadig voort, zodat deze in 1958 37 mln. ton boven die in 1957 lag. De produktie van Kuwait vertoonde wederom een sterke stijging. In Saoedi-Arabië neemt de produktie; na een snelle groei in de eerste na-oorlogsjaren, de laatste jaren nog slechts langzaam toe. Ook in Perzië en Irak steeg de produktie in 1958 aanzienlijk. De pijpleidingen van Irak naar de Middellandse Zee werden in 1958 hersteld en er is zelfs sprake van dat de produktiecapaciteit van dat land tot ruim 60 mln. ton per jaar zal worden uitgebreid tegen het einde van 1961. Dankzij de voortgezette expansie der produktie in het gehele Midden-Oosten maakt de produktie thans ca. 50 pCt. uit van die der vrije wereld, na aftrek van de Verenigde Staten.

In het Verre Oosten komt de produktietoename vrijwel geheel voor rekening van Indonesië. Deze stijging zette zich ook in het eerste halfjaar van 1959 voort. Hoewel de produktie van India in 1958 nog slechts 425.000 ton bedroeg, zal deze op den duur opgevoerd worden tot bijna

3 mln. ton per jaar als de noodzakelijke verbindingen en raffinagecapaciteit gereed zijn. In West-Europa neemt de Duitse produktie nog steeds toe, terwijl de Oostenrijkse de laatste jaren dalende is. De Italiaanse olie is vrijwel geheel afkomstig van Sicilië. Mogelijk kan in 1961 een produktie van 5 mln. ton worden bereikt.

De Sahara leverde in 1958 400.000 ton op. Volgens de plannen zou de produktie einde 1960 8 mln. ton moeten bedragen, terwijl verwacht wordt dat omstreeks 1965 een niveau van 25 à 30 mln. ton zal zijn bereikt. In de Sowjet-Unie gaf de produktie wederom een flinke stijging te zien. Het groeitempo is sinds 1945 enigszins vergelijkbaar met dat van het Midden-Oosten. Het onlangs bekend gemaakte zevenjarenplan voorziet in een verdere toename tot 230 à 240 mln. ton in 1965, terwijl voor 1972 het streefgetal is bepaald op 350 à 400 mln. ton. Uit China wordt een produktietoename van 50 pCt. gemeld, welk tempo ook in de eerste helft van 1959 gehandhaafd bleef. Ongeveer 600.000 ton van het totaal moet afkomstig zijn van olie bereid uit leisteen en uit steenkool. De Chinese autoriteiten hebben goede hoop dat tegen 1962 de produktie royaal boven het oorspronkelijk in het vijfjarenplan gestelde doel van 5 à 6 mln. ton per jaar zal liggen.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

BOEKBESPREKINGEN

Dr. J. Bosch: Sociaal-economische gevolgen van de automatisatie. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1958, 284 blz., geb. f. 16,50.

De zgn. automatisering, zoals wij die sinds de laatste wereldoorlog kennen, is een complex verschijnsel. Zij heeft aanleiding gegeven tot een bijna onoverzienbare stroom van congressen, boeken en artikelen. De Regeringen van de Verenigde Staten en Engeland hebben er officiële en interessante publikaties over doen verschijnen. Het opvallende daarbij is, zoals ook Dr. Bosch en passant constateert, dat over de economische aspecten van de automatisering, in het bijzonder de invloed op de werkgelegenheid, veel door anderen dan juist economisten is gesproken of geschreven. Het zijn vooral sociologen, psychologen, anthropologen, mathematici, ingenieurs, vakverenigingsfunctionarissen en bedrijfsleiders, die zich met deze materie bemoeid hebben. De studie van Dr. Bosch is de eerste in ons land, die de sociaal-economische verschijnselen van de automatisering in hun onderling verband tracht te verkennen. Een moeilijke opgave, waarvan de schrijver zich terdege bewust is. Hij wil dan ook niet meer dan de economisch geschoolde lezer aanknopingspunten geven voor verdere studie. Aan een micro-economische analyse zou hij de voorkeur hebben gegeven, maar door het ontbreken van voldoende bedrijfseconomische gegevens uit representatieve bedrijven, blijkt dit niet wel mogelijk. Het is dan ook vooral een macro-economische beschouwingswijze die gepresenteerd wordt.

Schrijver begint met een verhandeling over het technisch begrip „automatie”, mede teneinde dit af te bakenen ten opzichte van mechanisatie en rationalisatie. Bij mechanisatie denkt hij vooral aan substitutie van spierarbeid, bij automatie aan vervanging van denkarbeid, waarbij hij terecht opmerkt, dat machines niet uit zichzelf kunnen denken maar alleen via de mens. „Een proces”, aldus Dr. Bosch, „is geautomateerd wanneer het wordt uitgevoerd door machines, welke bestuurd worden door apparatuur, die op basis van in het geheugen vastgelegde werkinstructies de uit het proces en/of van buiten afkomstige informatie verwerkt en beslissingen neemt, die het verloop en/of de uitkomst van het proces overwegend of geheel bepalen” (blz. 31).

Schrijver spreekt van automatie, omdat automatisering nog teveel aan mechanisatie doet denken. Een mening die ik niet deel, daar het gebruik van de woorden automatisering of automatisatie m.i. eveneens verantwoord is. Aangezien ook verschillende vooroorlogse handelingen en processen onder het door Bosch omschreven begrip automatisering zijn te brengen, wordt uit de definitie niet duidelijk waarom automatisering zo'n explosief na-oorlogs verschijnsel is geworden. De verklaring daarvan is o.a. de „ontdekking” van de moderne elektronica, die de automatisering ongekende mogelijkheden heeft geboden, waarvan er vele in een onwaarschijnlijk korte periode zijn gerealiseerd. De definitie van Dr. Bosch heeft haar aantrekkelijke kanten, o.a. omdat zij zowel op produktie- als op administratiesystemen toepasbaar is.

Een volgend hoofdstuk heet „Toepassingsgebieden der automatie”, maar geeft minder dan de titel belooft. Men zou hier gaarne meer kwantitatieve gegevens vermeld hebben gezien omdat er nogal controversiële meningen over

de toepasbaarheid van de automatisering bestaan. Schrijver ziet vele en omvangrijke toepassingsgebieden, al is „de feitelijke toepassing der automatie nauwelijks begonnen”. Een interessant en voor ingewijden bekend feit noemt hij in dit verband. Lange tijd bestond de mening, dat de montage van radiotoestellen niet geautomatiseerd kon worden, omdat het conventionele wikkelen zich daartoe niet leende. De Engelsman Sargrove kwam echter op de belangwekkende gedachte radio-apparatuur samen te stellen uit plastic platen waarop circuits waren gedrukt, één gedachte, die in een korte spanne tijds tot uitgebreide praktische verwezenlijking is gekomen!

Na deze inleidende beschouwingen komt schrijver aan de eigenlijke sociaal-economische problematiek. Besproken wordt de invloed van de automatisering op de kosten, lonen en prijzen, het vermogensbeslag, de werkgelegenheid en de economische orde. Bosch doet duidelijk uitkomen hoe moeilijk het is de verschillende sociaal-economische gevolgen onder één hoedje te vangen. Dat bij ongeveer gelijk blijvend produkt — er treden vaak kwaliteitsverschuivingen op — automatisering kostprijsverlaging betekent, is bijv. evident, maar of deze ook verlaging van de marktprijzen ten gevolge heeft, is lang niet altijd zeker, omdat deze van vele factoren afhangt.

Wat de invloed op de lonen betreft zet schrijver uiteen, dat de loonquote weinig zal veranderen, maar dat de gemiddelde loonvoet en de systemen van arbeidsbeloning de invloed van automatisering zullen ondergaan. Veelal wordt bij automatisering vrijwel alleen aan arbeidsbesparing gedacht, maar automatisering kan, zoals de schrijver terecht betoogt, ook kapitaalbesparend werken.

Welke de gevolgen van automatisering voor de omvang van het vermogensbeslag zijn hangt weer van verschillende omstandigheden af, o.a. de ontwikkelingsfase van een land of een bedrijf. Schrijver meent op goede gronden, dat het meest aannemelijke is, dat automatie „per saldo kapitaalbesparend” werkt (wat uiteraard niet wegneemt, dat in absolute bedragen de investeringen voor automatisering zeer hoog en toenemend kunnen zijn).

Veel beschouwingen over automatisering in de na-oorlogse tijd hebben als achtergrond de vrees voor technologische en/of conjunctuurwerkloosheid. Een ogenblik krijgt men de indruk, dat Dr. Bosch deze mening op grond van „uitstotingscalculaties” deelt wanneer hij schrijft: „Concluderend moet worden vastgesteld, dat de introductie van automatie in de maatschappelijke voortbrenging het gevaar van werkloosheid zeker met zich meebrengt” (blz. 146). Maar m.i. terecht relativeert hij dit gevaar daarna vergaand door in uitvoerige vervolgbeschouwingen op de vele tegenwerkende en compenserende factoren te wijzen en op te merken: „Men kan naar mijn mening geen algemeen geldend antwoord geven op de vraag of de automatie een technologische werkloosheid zal meebrengen” (blz. 150).

Te veel bedrijfsleiders houden zich eerst geruime tijd met de technische en financiële kant van een automatisering bezig, om vervolgens in een veel later stadium — soms een te laat stadium — aan de personeelsaspecten aandacht te schenken. Een opmerking van de schrijver, die in dit verband dan ook de aandacht verdient, is: „Ik meen, dat het in eerste aanleg een taak van het bedrijfsleven

is om de gevolgen, die de automatie voor de arbeiders kan hebben, op te lossen" (blz. 168).

Wat de invloed op de economische orde aangaat, meent de auteur, dat de automatie ten faveure van het grootbedrijf, voor zover het tot de „automeerbare" sectoren behoort, zal werken. Tussen automatisering en monopolievorming ziet hij een wederkerig verband.

Over de mogelijkheden van automatisering voor het kleinere bedrijf is Bosch niet optimistisch. Er komt echter geleidelijk aan heel wat automatiseringsapparatuur voor dit soort bedrijven aan de markt en er wordt internationaal in toenemende mate aandacht aan „low cost automation" geschonken. Dat neemt niet weg, dat men Bosch in zoverre gelijk kan geven, dat het grootbedrijf de beste mogelijkheden voor vergaande automatisering biedt.

Enkele fragmentarische opmerkingen worden gemaakt over de invloed van automatisering op de leiding van de onderneming. Een boek als het onderhavige, dat, gelijk opgemerkt, niet meer beoogt dan de lezer aangrijpingspunten bij verdere studie te geven, biedt weinig aangrijpingspunten voor kritische beschouwingen¹⁾. Het is echter toch een zeer nuttige publikatie, alleen reeds omdat thans een auteur van economischen huize op degelijke wijze de vele meningen over de sociaal-economische gevolgen van de automatisering ordent en van kritisch commentaar voorziet. Een uitvoerige literatuurlijst, omvattend honderden titels, verhoogt de waarde van het boek als referentiewerk.

¹⁾s-Gravenhage.

H. REINOUD.

¹⁾ Op blz. 158 worden door Bosch beschouwingen van Prof. Dr. W. Banning over de vrijetijdsbesteding bekritiseerd. Hoewel buiten het eigenlijke kader van het onderwerp vallende, meen ik dat deze kritiek op een misverstand berust.

J. C. Abbott: Marketing problems and improvement programs. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 1958, 260 blz.

Met dit boekje wil de F.A.O. een bijdrage leveren tot de technical assistance op het gebied van de landbouw aan onderontwikkelde landen. Dit is verheugend. Immers, een gebrekkig marktmechanisme vormt aldaar een ernstig beletsel tot opvoering van de produktiviteit.

De schrijver van deze publikatie, hoofd van de afdeling Marketing van de F.A.O., analyseert de vele moeilijkheden, die in onderontwikkelde landen moeten worden overwonnen om tot een goede functionering van het marktmechanisme te komen en geeft de diverse middelen aan, die tot een verbetering zouden kunnen leiden. Dank zij zijn grote ervaring op dit gebied heeft schrijver de behandeling van de diverse vraagstukken veelvuldig kunnen illustreren met voorbeelden aan de praktijk ontleend. Hierdoor is een waardevolle praktische handleiding ontstaan.

Nadat schrijver een schets heeft gegeven van de marktorganisatie en van de werking van het marktmechanisme in het algemeen, gaat hij in op „characteristic marketing problems" van onderontwikkelde gebieden. Terecht wijst hij op het verband tussen de marktorganisatie en de organisatie van de produktie en onderstreept hij dat „modern marketing" een landbouwproduktie op moderne leest veronderstelt. Een efficiënte marktorganisatie wordt met name belemmerd door het op grote schaal voorkomen van produktie voor eigen behoefte, „subsistence farming" dus — in Thailand produceert minder dan de helft van de rijsttelers voor de markt —, door het bestaan van grootgrondbezit en door het ontbreken van een goed

pachtstelsel; omgekeerd wordt de landbouwproduktie ongunstig beïnvloed door een gebrekkig marktmechanisme.

In zijn analyse van de diverse schakels tussen producent en consument beklemtoont schrijver met name de grote betekenis van betere transportmogelijkheden, waarmede tegelijkertijd de monopolistische positie van vele handelaren in onderontwikkelde gebieden zou kunnen worden aangetast.

In zijn hoofdstuk „Introduction of improvements" gaat schrijver na op welke wijze tot een meer efficiënte werking van het marktmechanisme zou kunnen worden gekomen. Dit deel vooral getuigt van een weldadig realisme. Beklemtoond wordt dat een juiste probleemstelling een eerste vereiste is, hetgeen inhoudt dat het na te streven doel scherp voor ogen staat. Voorts wordt met nadruk gesteld dat de keuze van de middelen geheel afhankelijk behoort te zijn van de feitelijke situatie ter plaatse. Wij achten deze waarschuwing bepaald niet overbodig: in achtergebleven gebieden dient men zich te hoeden voor een klakkeloos overnemen van wat elders bestaat.

De achterstand in economische ontwikkeling is voor Abbott — o.i. terecht — voldoende motief om te erkennen dat de Overheden in achtergebleven gebieden een belangrijke taak hebben bij de oplossing van het onderhavige vraagstuk. Deze overheidsbemoeiing kan meer of minder ingrijpend zijn, afhankelijk van de omstandigheden. Schrijver onderscheidt dan ook maatregelen, variërend van het geven van voorschriften bijv. in het belang van de volksgezondheid e.d. tot een direct optreden van de Overheid op de markt. Dat hij zich met name van de gevaren van dit laatste wel bewust is, blijkt uit zijn uitlating: „Because administrative power is at their disposal and they are under political pressure to produce results, government trading agencies sometimes take strong action without full knowledge of the marketing environment in which they are operating" (blz 191).

Het bovenstaande houdt geenszins in dat Abbott alles van overheidsbemoeiingen verwacht. Daarvoor is de volgende uitlating kenmerkend: „Experience has shown that important contributions to marketing efficiency have been made in the pursuit of private profit. In the less developed countries this is especially true of the international trading enterprises which tend to apply in the most practical way possible the standards and techniques customary in their country of origin"..... „One of the basic considerations, therefore, in taking full advantage of possibilities of marketing improvement through private enterprise is to provide a favorable climate for the operation of efficient business, be it domestic or foreign. The maintenance of peace, law and order, and of political and monetary stability is a fundamental condition of rapid marketing development" (blz. 126).

Schrijver kent ook een belangrijke rol toe aan „group action" al dan niet gestimuleerd door de Overheid. In dit verband gaat hij in op de mogelijkheden, die de coöperatie biedt. Terecht stelt Abbott voorop dat een voorspoedige ontwikkeling van coöperaties is uitgesloten als niet aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Dit verklaart waarom de coöperatie in onderontwikkelde landen veelal teleurstellende resultaten heeft opgeleverd. Ons schijnt het ook volkomen juist, als hij stelt (blz.139): „Too ambitious a beginning may spell failure".

Van belang is daarom vooral ook hetgeen wordt opgemerkt ten aanzien van „marketing boards". Schrijver gaat uitvoerig in op dit middel om tot een voor de produ-

centen betere prijsvorming te komen en verwacht hiervan onder bepaalde omstandigheden gunstige resultaten. Wij achten dit van grote betekenis omdat velen de bevordering van landbouwfzetcoöperaties in achtergebleven gebieden bepleiten zonder zich voldoende rekenschap ervan te geven dat het beoogde doel soms beter met behulp van „marketing boards” kan worden bereikt.

Verheugend is dat schrijver aandacht schenkt aan overheidsmaatregelen, die resulteren in een marktsysteem, vergelijkbaar met wat de Fransen noemen „les halles”, dat niet alleen in Parijs maar ook in de vroegere Franse protectoraten toepassing heeft gevonden. Dat Abbott dit middel noemt, is vooral van belang omdat hiervan in de Engelse literatuur veelal weinig of niet wordt gerept. Helaas zijn de opmerkingen, die hij hierover maakt, te incidenteel en is naar onze mening zijn commentaar te negatief.

In het bovenstaande hebben wij slechts enkele aspecten van de door de schrijver behandelde stof kunnen belichten. Aan hen, die belangstelling voor de problemen van onderontwikkelde gebieden hebben kunnen wij lezing van deze publikatie van harte aanbevelen. De F.A.O. heeft ongetwijfeld goed werk gedaan door deze voortreffelijke studie uit te geven en wij hopen dat dit boek in de achtergebleven gebieden veelvuldig zal worden geraadpleegd.

Rotterdam.

H. J. FRIETEMA.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

In oktober 1959 heeft de Schatkist slechts f. 376 mln. aan vennootschapsbelasting ontvangen, d.i. ruim f. 140 mln. minder dan een jaar geleden, en dat, terwijl er dit jaar in augustus omstreeks f. 100 mln. meer aan aanslagen is opgelegd. De verklaring van dit merkwaardige verschijnsel is hierin gelegen, dat de Staatssecretaris van Financiën de belastingplichtigen ditmaal in de gelegenheid heeft gesteld hun aanslagen in vijf termijnen te voldoen, in afwachting van de afloop van het proces dat gaande is inzake de vraag of het tot dusverre gevolgde systeem van betaling in-eens kan worden gehandhaafd. Mocht deze vraag bevestigend worden beantwoord, dan zullen zij, die van de regeling ad hoc gebruik hebben gemaakt, een rente van 4,2 pCt. 's jaars over de te laat betaalde termijnen verschuldigd zijn.

Toen deze regeling bekend werd gemaakt, werd algemeen betwijfeld of het bedrijfsleven, met zijn ruime liquiditeitspositie, het de moeite waard zou achten het risico te gaan lopen achteraf rente verschuldigd te zijn. Thans blijkt dat van de spreidingsmogelijkheid wel degelijk in ruime mate is geprofiteerd. Dit moge een ontlasting van de geldmarkt in oktober hebben meegebracht, de keerzijde van de medaille is dat de betaling van de vennootschapsbelasting nu tot februari a.s. haar invloed zal doen gevoelen.

Ziehier één van de factoren die de geldmarkt in de verslagweek krap heeft gehouden. Hierbij komt nog dat de sterke uitzetting van de bankbiljettencirculatie die onder invloed van de november-ultimo is opgetreden, in de eerste dagen van december nog niet geheel ongedaan is gemaakt, daar er altijd Sinterklazen zijn die hun — met bankbiljetten gefinancierde — bestedingen op het laatste nippertje verrichten.

De banken hebben hun saldo bij De Nederlandsche

Bank ten gevolge van de stijging der bankbiljettencirculatie met f. 160 mln. zien dalen tot ca. f. 100 mln. beneden het verplichte saldo. Een andere, zij het relatief minder belangrijke, oorzaak van deze daling is de vermindering van de goud- en deviezenreserves van De Nederlandsche Bank. Deze zou er op kunnen wijzen dat de banken opnieuw in het buitenland zijn gaan beleggen, bijv. in de Verenigde Staten, waar het toewijzingsdisconto voor drie-maandspapier het recordniveau van ruim 4½ pCt. heeft bereikt, zulks ondanks de kleine verruiming die de geldmarkt aldaar heeft ondergaan doordat het de banken voortaan is toegestaan een deel van hun chartaal geld als onderdeel van de verplichte kasreserve te beschouwen. De aantrekkingskracht van de Amerikaanse, en ook van de Duitse geldmarkt, wordt eveneens verantwoordelijk gesteld voor de flauwere stemming voor het pond sterling, dat voor het eerst sedert geruime tijd t.o.v. de dollar een disagio doet.

De kapitaalmarkt.

In Wall Street heeft de vaste stemming aangehouden, waarbij vooral voor elektrotechnische en elektronische fondsen veel belangstelling bestond.

Getuige het koersstaatje kunnen ook de houders van Nederlandse aandelen zich deze week weer een stuk rijker rekenen, al heeft zulks in verband met het naderen van de peildatum voor de vermogensbelasting ook minder plezierige aspecten. Bijna over de gehele linie — de bankaandelen vormen een uitzondering — waren de koersen hoger. Dit gold ook voor de scheepvaart aandelen. Voor zover de vraag naar deze fondsen voortspruit uit het streven van de beleggers de hand te leggen op aandelen die bij de algemene koersontwikkeling ten achter zijn gebleven, en niet uit een andere beoordeling van de bedrijfsontwikkeling, mag de belangstelling voor de scheepvaartsector worden beschouwd als een aanwijzing dat de hausse ter beurze een vergaand stadium heeft bereikt. Onze internationale concernaandelen hebben in de verslagweek wederom flinke koersstijgingen aan de dag gelegd, waarbij aandelen Koninklijke relatief de grootste koerswinst te zien hebben gegeven.

Op de obligatiemarkt heeft de aankondiging van een nieuwe emissie door de Bank voor Nederlandsche Gemeenten datgene bewerkstelligd, hetwelk de discontoverhoging tot dan toe niet teweeg had gebracht, nl. een (bescheiden) daling der obligatiekoersen. Het gaat bij de emissie om 4½ pCt., 25-jarige obligaties die à 99¼ pCt. zullen worden aangeboden, en die dooreen verhandelbaar zullen worden met de in september 1959 geëmitteerde 4½ pCt. obligaties. Het bedrag der lening is f. 100 mln., maar de Bank heeft zich het recht voorbehouden om een groter bedrag toe te wijzen. Deze lening zal dus wel weer een belangrijke bijdrage leveren tot de verdere consolidatie van de kortlopende schulden der gemeenten, die ultimo september netto bijna f. 1.100 mln. beliepen.

Van grote betekenis voor het toekomstig koersverloop zou de uitspraak kunnen zijn die Minister Zijlstra in een hem door „De Zakenwereld” afgenomen interview heeft gedaan. De Minister verklaarde zich een voorstander van het reeds in West-Duitsland toegepaste systeem, waarbij, in het kader van de vennootschapsbelasting, de uitgekeerde winst minder zwaar wordt belast dan de gereserveerde winst. Deze maatregel, die een prikkel zou kunnen vormen om tot dividendverhogingen over te gaan, heeft in West-Duitsland in niet geringe mate bijgedragen tot de specta-

culaire stijging der aandelenkoersen. Zij zou bovendien kunnen leiden tot een vergroting van de betekenis van de kapitaalmarkt als distributie-apparaat voor besparingen, zulks ten koste van de betekenis der financiering uit de winst.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	27 nov. 1959	4 dec. 1959
Algemeen		255	326	334
Internat. concerns		375	470	485
Industrie		174	249	252
Scheepvaart		151	155	160
Banken		138	183	181
Indon. aand.		103	139	141

Aandelen		f. 183,20	f. 157,—	f. 164,80
Kon. Petroleum		452	711¼	718%
Unilever		493¾	729%	750½
Philips		262	401¾	410½
A.K.U.		341	753	758
Kon. N. Hoogovens		193	255½	265
Van Gelder Zn.		158½	159	166%
H.A.L.		253½	321½	320
Amsterd. Bank		131½	148	148
Ver. H.V.A. Mij-en				

Staatsfondsen		59%	57%	58
2½ pCt. N.W.S.		90½	92½	91½
3½ pCt. 1947		87½	89%	89½
3¼ pCt. 1955 I		88%	90%	90¼
3 pCt. Grootboek 1946		90%	89%	90%
3 pCt. Dollarlening		99½	100½	100%
4½ pCt. Nederland 1958				

Diverse obligaties		90%	92¼	91¼
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI		81½	87½	84
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III		89	90½	90½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen		95	95¾	95½
3¼ pCt. Philips 1948		83½	83%	83%
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank		110	109½	108%
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957 New York				

Aandelenkoersgemiddelde		588	652	662
Dow Jones Industrials				

M. P. GANS.

PROVINCIALE PLANOLOGISCHE DIENST IN LIMBURG

Bij deze te Maastricht gevestigde dienst kan op de afdeling onderzoek worden aangesteld een

MIDDELBAAR ONDERZOEKER

Gegadigde moet beschikken over zodanige theoretische kennis en praktische ervaring t.a.v. het planologisch onderzoek dat hij kan worden belast met de dagelijkse leiding op de genoemde afdeling.

Het bezit van het diploma middelbaar planologisch onderzoeker is gewenst; vergevorderde studie voor dit diploma is in ieder geval noodzakelijk.

Aanstelling kan geschieden in de rang adm.-ambtenaar 1e kl. of adm.-hoofdamtenaar (salarisgrenzen f. 6079,— — f. 9234,—).

Sollicitaties met uitvoerige gegevens binnen 8 dagen aan de Directeur van de dienst, postbus 4, Maastricht.

De voordelen van
aandelenbezit met beperking
van risico:

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

BELEGGINGSMAATSCHAPPIJ
WESTERSINGEL 84 - ROTTERDAM

Aangeboden

E.S.B.-jaargangen 1949-1958,

ingebonden in orig. band,
tegen ieder aannemelijk bod.

Brieven onder no. E.S.B. 59-1,
postbus 42, Schiedam.

U reageert op
annonces in
„E.S.B.”?

★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 30 november 1959

Kas, Kassiers en Dag- geldleningen .. f	63.357.202,73	Kapitaal	f 49.000.000,—
Nederlands		Reserve	22.000.000,—
Schatkistpapier ..	418.100.000,—	Bouwreserve	1.000.000,—
Ander Overheidspapier ..	86.456.600,23	Deposito's op Termijn ..	449.001.203,73
Wissels	88.191.169,91	Crediteuren	793.933.232,51
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	120.389.395,39	Geaccepteerde Wissels ..	327.006,26
Effecten, Syndicaten en Waarden.	67.349.630,09	Door Derden	
Prolongaties en Voor- schotten tegen Effecten ..	38.852.583,47	Geaccepteerd	4.878,70
Debiteuren	468.045.058,26	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen ..	47.811.281,09
Deelnemingen (incl. Voorschotten).	7.335.962,21		
Gebouwen.	5.000.000,—		
	<u>f 1.363.077.602,29</u>		<u>f 1.363.077.602,29</u>

Bij de Directie Handel en Nijverheid van de Directie voor de Voedselvoorziening kan worden geplaatst

EEN DRS. IN DE ECONOMIE OF EEN LANDBOUWINGENIEUR met econ. studierichting

die zal worden belast met de behandeling van vraagstukken inzake de agrarische handel en industrie in de akkerbouwsector, zowel op nationaal als internationaal terrein. Talenkennis vereist. Leeftijd tot ca. 35 jaar. Rang: adj.-ref. - ref. 2e klas. Indienstreding kan plaats vinden na een geneeskundig en een psychologisch onderzoek. Eigenhandig geschreven soll. onder no. 2135/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Pr. Mauritslaan 1, Den Haag.

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.
Gevestigd te Amsterdam

Uitgifte van

f. 4.468.000.- gewone aandelen

in stukken van nominaal f. 800.- en f. 80.- aan toonder (waarvan f. 3.374.400.- nominaal op inschrijvingscondities is geplaatst bij de Staat der Nederlanden), ten volle delende in de winst over het boekjaar 1960 en volgende jaren.

Ondergetekende bericht dat zij de inschrijving op

f. 1.093.600.- gewone aandelen in stukken van f. 800.- en f. 80.-

in hare instelling uitsluitend voor houders van claims van aandelen en onderaandelen openstelt op

dinsdag 15 december 1959

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

tot de koers van 100 pCt.

ten kantore van de

Nederlandsche Middenstandsbank N.V. te
Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 4 december 1959. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.

Amsterdam, 4 december 1959.

CENTRAAL BEHEER

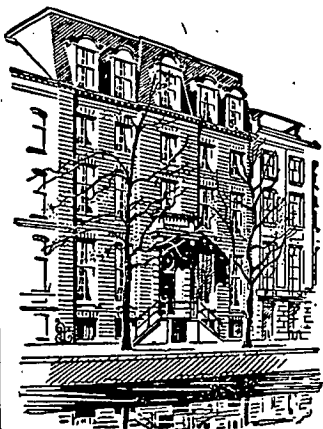
Singel 126-130, Amsterdam-C.

PENSIOEN-RISICO

biedt een nieuwe verzekering
van weduwenpensioen.

De algemene weduwen- en wezenwet geeft in vele gevallen een weduwe slechts gedurende een korte periode recht op een wettelijke uitkering. Pensioen-Risico stelt voor werkgevers de mogelijkheid open een tijdelijk weduwenpensioen van f. 1326,- per jaar voor de echtgenoten van hun werknemers te verzekeren, ingaande zodra de wettelijke uitkering wordt gestaakt en eindigende uiterlijk bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar.

De premie voor deze verzekering is verschuldigd tot de 50-jarige leeftijd van de echtgenote van de verzekerde werknemers bedraagt: f. 15,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering wordt beëindigd bij hertrouw van de weduwe; f. 25,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering bij hertrouw blijft doorlopen of wordt toegekend, omdat de wettelijke uitkering wegens hertrouw wordt beëindigd.

Voor rekening-courant en bankiersgiro,
het plaatsen van gelden à deposito,
handelsbemiddeling, handelsinformaties

en

AL UW ANDERE BANKZAKEN IN BINNEN- EN BUITENLAND:

HANDEL-MAATSCHAPPIJ

H. Albert de Bary & Co. N.V.

HERENGRACHT 448-454, AMSTERDAM

★

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

★

ANTILLIAANSE VERFFABRIEK N.V.

gevestigd te Willemstad (Curaçao).

Uitgifte

van

nom. NA f 490.000.- aandelen

elk groot nom. NA f 100,- aan toonder
(waarvan nom. NA f 90.000,- aandelen op inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst)
ten volle delende in de winst over het boekjaar 1960 en volgende boekjaren,
tot de koers van 110 pCt.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op de resterende

nom. NA f 400.000.- aandelen

openstellen op:

Donderdag, 17 December 1959,

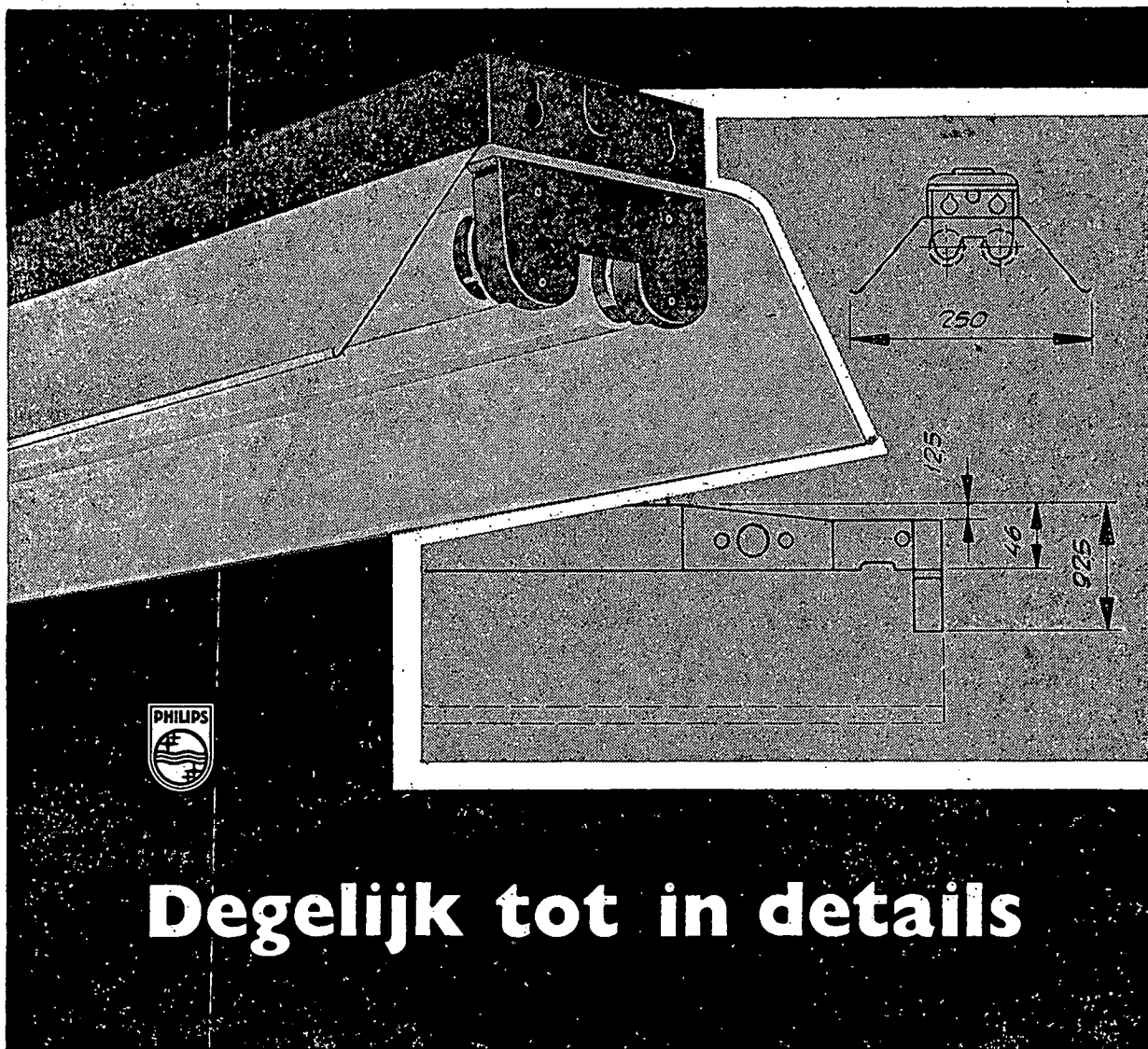
van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Willemstad (Curaçao) en Oranjestad (Aruba)**, voorzover aldaar gevestigd, zomede bij de met **Maduro & Curiel's Bank N.V.** gelieerde **Aruba Bank te Oranjestad**, en de **Aruba Commercial Bank te Oranjestad**, welke laatste met **Edwards, Henriquez & Co's Bank** is gelieerd, op de voorwaarden van het prospectus dd. 8 December 1959.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

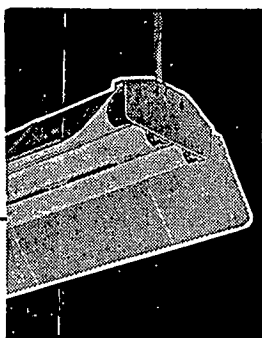
**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
EDWARDS, HENRIQUEZ & Co's BANK N.V.
MADURO & CURIEL'S BANK N.V.**

Amsterdam, 8 December 1959.
Willemstad,

Degelijk tot in details

Philips TK armaturen zijn aangepast aan de hoge eisen die het industrieel gebruik hieraan stelt. Zij hebben een volkomen verantwoorde lichtverdeling, gepaard aan een hoog rendement. Tot in onderdelen degelijk geconstrueerd. Verschillende montage mogelijkheden, uiterst eenvoudig te verrichten. Gemakkelijk schoon te houden. Duurzame, niet verkleurende moffellakken, bestand tegen mechanische beschadigingen.

PHILIPS

voor licht

gloeilampen - „TL” buislampen - armaturen - neon

* Op aanvraag zendt Philips Nederland n.v. Eindhoven u gaarne documentatie-materiaal over „TL” armaturen. PHL 25 I - TK 2

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

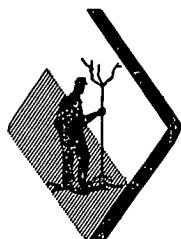
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

De directie van N.V. Levensverzekering Maatschappij „Utrecht”, gevestigd te Utrecht, roept sollicitanten op voor een

VEELZIJDIGE en ZELFSTANDIGE STAFFUNCTIE

Deze functie houdt in:

- het geven van leiding aan het vormings- en trainingscentrum, waar buitendienst-personeel wordt geschoold of herschoold. Grote aandacht wordt hierbij besteed aan moderne verkoopmethoden.
- Het is de bedoeling dat de aan te stellen functionaris te zijner tijd een belangrijk aandeel zal krijgen in de public relations- en reclameactiviteiten van het bedrijf.

EISEN:

- diploma 5-jarige HBS of daarmee gelijk te stellen opleiding;
- ervaring in de acquisitie-arbeid op het levens- en volksverzekeringgebied;
- belangstelling voor, bij voorkeur ervaring in: — het toepassen van moderne instructiemethoden; — reclame, verkoopbevordering, public relations;
- leeftijd: plm. 35 - plm. 45 jaar.

Geboden wordt een functie rechtstreeks onder de directie, die veel ruimte laat voor eigen initiatief en een goede honorering alsmede premievrij pensioen biedt.

Eigenhandig, niet met ballpoint geschreven brieven, met uitvoerige inlichtingen omtrent theoretische opleiding, praktische loopbaan en persoonlijke omstandigheden, onder bijvoeging van een pasfoto, te richten aan de directie, Leidseweg 2, Utrecht, onder letters: W.V.U.

N.V. LEVENSVERZEKERING MIJ.

UTRECHT

LEIDSEWEG 2 — UTRECHT